

Vzdělávací potřeby seniorů ve Zlínském regionu

Magda Sehnalová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Magda SEHNALOVÁ**

Osobní číslo: **H10342**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů
v neziskové sféře**

Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vzdělávací potřeby seniorů ve Zlínském regionu**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti vzdělávání seniorů.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku a řízeného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENEŠ, Milan. Andragogika. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2580-2.
MUŽÍK, Jaroslav. Androdidaktika. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-045-9.
CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1369-4.
PETŘKOVÁ, Anna a Rozálie ČORNANIČOVÁ. Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů. Studijní texty pro distanční studium. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0879-1.
RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4779-2.
ŠERÁK, Michal. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jana Kitlíňská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **16. ledna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **3. května 2013**

Ve Zlíně dne 16. ledna 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;

beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;

na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;

podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;

podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);

pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;

na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.

V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 8. 5. 2013

..... *M. Křiváček* .....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou vzdělávacích potřeb seniorů ve městě Holešov. Zjišťuje, zda se senioři chtějí vzdělávat a jaké vzdělávací aktivity preferují, zaměřuje se na jejich motivaci ke vzdělávání a důvody, které jim brání se dále vzdělávat. Práce je členěna do dvou částí, teoretická část seznamuje s problematikou stárnutí a stáří, popisuje změny, které tuto životní etapu doprovází. Objasňuje význam vzdělávání seniorů jako součást celoživotního vzdělávání, uvádí potřebu motivace ke vzdělávání v seniorském věku a rovněž bariéry bránící ve vzdělávání. Empirickou část tvoří kvantitativní výzkum realizovaný za pomoci dotazníkového šetření, zpracovaná získaná data, analýza výsledků.

Klíčová slova

senioři, stáří, stárnutí, celoživotní vzdělávání, vzdělávání seniorů, vzdělávací potřeby, motivace, bariéry vzdělávání.

ABSTRACT

This thesis deals with the educational needs of elderly people in town Holešov. It tries to find whether elderly people still want to continue learning and what educational activities they prefer. It tries to identify the motivation to education and the reasons that prevent them from further education. The work is divided into two parts, a theoretical part of the problems of ageing and old age, describes the changes that accompany this life period. It explains the importance of seniors' education as part of lifelong learning, motivation cites the need of education of elderly people and also barriers in education. The empirical part consists of a quantitative survey, processing of data, analysis results.

Keywords

elderly people, seniors, old age, ageing process, lifelong learning, education of elderly people, educational needs, motivation, barriers to education.

Děkuji touto cestou Mgr. Janě Kitliňské, Ph.D za její podnětné připomínky a za užitečnou metodickou pomoc, kterou mi při zpracování mé bakalářské práce poskytla. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi byli ochotni věnovat svůj čas a podporovali mě.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

OBSAH	8
ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST.	10
1 STÁRNUTÍ POPULACE JAKO FENOMÉN DNEŠNÍ DOBY	11
1.1 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	11
1.2 ZMĚNY JEDINCE SOUVISEJÍCÍ SE STÁRNUTÍM	14
2 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	15
2.1 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	17
2.2 CÍL A FUNKCE VZDĚLÁVÁNÍ V SENIORSKÉM VĚKU	19
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ JAKO POTŘEBA	21
2.4 MOTIVACE K UČENÍ	22
2.5 BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ	23
2.6 VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY A INSTITUCE	24
3 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI	26
II. EMPIRICKÁ ČÁST	27
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	28
4.1 CÍL VÝZKUMU	28
4.2 DÍLČÍ CÍLE	28
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR A SBĚR DAT	28
4.4 METODA ZPRACOVÁNÍ DAT	29
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	31
5.1 SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ A VÝZKUMNÝCH CÍŮ	48
6 SHRNUÍ A DOPORUČENÍ	50
7 DISKUZE NAD VÝSLEDKY	52
8 ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	54
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	56
SEZNAM TABULEK	57
SEZNAM GRAFŮ	58
SEZNAM PŘÍLOH	59

ÚVOD

Struktura společnosti v dnešní době se výrazně mění. Prodlužuje se délka lidského života a s tím stoupá i počet lidí v seniorském věku. Ve společnosti sílí vlna negace vůči starým lidem, velmi často se setkáváme s tím, že senioři jsou označováni za pasivní a převážně nemocné občany, v mediích slyšíme o finanční zátěži spojené s péčí o důchodce.

Rok 2012 byl vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. Akce měla ukázat, jak důležitou roli hrají senioři ve společnosti, upozornit, že navzdory zdravotním a sociálním obtížím mohou tito žít aktivním a nezávislým životem. Nezbytnou podmínkou je kontinuální vzdělávání. Akcent na tuto skutečnost je ostatně kladen i Memorandem pro Evropský rok 2012.

Důležité je zdůraznit mezigenerační solidaritu. Ta je výzvou pro politiky a ostatní zúčastněné strany, kteří by měli vytvářet příznivé prostředí pro aktivní stárnutí jako takové a umožnit seniorům nezávislost. Vzdělávání je nedílnou součástí duševního a aktivního života seniorů.

Zkušenosti a prožitky získané po dvou letech sledováním mé devadesátileté babičky, která se náhle stala imobilní, se staly mou silnou motivací pro výběr tématu bakalářské práce.

Cílem práce je charakterizovat vzdělávací potřeby seniorů, žijících ve městě Holešově. Zjistit, jakou formu vzdělávání a jaké obory vzdělávání senioři preferují, co je jejich motivací ke vzdělávání a důvody, které jim brání se dále vzdělávat.

Teoretická část bakalářské práce dle odborné literatury charakterizuje stáří a stárnutí, objasňuje problematiku celoživotního vzdělávání, cíle a funkce vzdělávání seniorů a motivaci k učení. Popisuje bariéry ve vzdělávání a dále pak vzdělávací programy a instituce. Empirická část je tvořena kvantitativním výzkumem formou dotazníkového šetření, samotným výzkumem ve městě Holešově, zhodnocením získaných dat do přehledných tabulek.

Závěr tvoří doporučení a rady pro praxi, které budou vyvozeny ze získaných dat a diskuze nad výsledky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁRNUTÍ POPULACE JAKO FENOMÉN DNEŠNÍ DOBY

V současné době jsme svědky skutečnosti, že struktura společnosti doznává výrazných změn. Odpovídá to prodlužování lidského věku a tím i zvýšení počtu starších lidí na planetě. Odborné časopisy Science a Nature upozorňují a je i překvapivé, že 85% osob ve věku 65-75 let nemá choroby, které by je vedly k invaliditě, že 40% lidí starších 85 let je schopno normální samostatné činnosti, i když tempo je pomalejší. (http://www.zdravaro-dina.cz/zr/12_99/zr1299_4.htm cit. 2013-05-02)

Demografické stárnutí společnosti, které od poloviny 20. století postihuje ve větší či menší míře všechny země, se v současnosti stává jedním z celosvětových problémů. Podle dlouhodobých prognóz budoucího vývoje celkového počtu a pohlavní a věkové struktury obyvatelstva bude podíl starších osob v populaci stále narůstat. (http://www.demografie.info/?cz_starnuti cit. 2013-05-02)

Stárnutí populace představuje neodvratně probíhající proces, jehož důsledky, i když se projeví až za několik let, si těžko dovedeme představit. Podle demografické prognózy zpracované Českým statistickým úřadem k 31.12. 2011, bylo v České republice 1701000 obyvatel starších 65 let, což činí 16,2 % z celkového počtu obyvatel ČR. Prognózy na rok 2030 předpokládají, že u nás bude přes 20% lidí starších 65 let. V období 2000-2050 se v hospodářsky vyspělých zemích zvýší podíl lidí ve věku 80 let a to více než 3x. (Český statistický úřad, 2013)

Prodloužení lidského věku je potěšitelné, je však provázeno problémy ekonomickými, sociálními i zdravotními. Stárnutí obyvatel není jen problém ČR, ale celé EU- vlivem rozvoje medicíny a lékařské péče, životosprávy.

1.1 Charakteristika stáří a stárnutí

Historie nám ukazuje, že již starověcí myslitelé se zabývali pojmem a problematikou stáří. Aristoteles považoval stárnutí za důsledek ztráty tepla, Hipokrates za důsledek ztráty vlhka. Platón chválí stáří, protože vede člověka k lepší životní harmonii, k opatrnosti a prohlubuje jeho moudrost. Starý člověk dovede lépe hodnotit kvality života, lépe jej umí prožít, má zdravý úsudek. Sokrates se naopak obává prodloužení života, neboť má strach, že bude muset zaplatit daň stáří, oslepne, ohluchne, nebude schopen se učit a bude rychle zapomí-

nat. Pro Senecu je stáří nevléčitelná nemoc. Středověk pohlížel na stáří negativně, a proto v té době panoval strach ze stárnutí a stáří. J. A. Komenský v 17. století formuloval Školu stáří jako součást Vševýchovy, vydal eticko-filosofický spisek Metuzalem, to jest o daru dlouhověkosti. (Mühlpachr, 2005, s. 11)

Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation - WHO) definuje stařecký věk jako období života, kdy dochází k poškození fyzických či psychických sil a vymezuje následující členění:

45-59 let střední, zralý věk

60-74 let vyšší věk, rané stáří

75-89 let stařecký věk, vlastní stáří

90 let a výše dlouhověkost

Mühlpacherovo (2004, s. 21) dělení stařeckého věku je v poslední době stále častěji užívané:

- 65-74 let mladí senioři (období zvykání na penzi, volnočasových aktivit a seberealizace,
- 75-84 let staří senioři (dochází ke změně funkční zdatnosti),
- 85 a více let velmi staří senioři (problematika soběstačnosti).

Pacovský (1990) charakterizuje stáří jako přirozenou, poslední etapu ontogenetického vývoje, mající specifické znaky, které je odlišují od předcházejících životních etap. Stárnutí je přechodnou vývojovou fází mezi dospělostí a stářím. (Pacovský, 1990, s. 30)

Ve stáří se podle Venglářové (2007, s. 11) odehrávají změny v rovině fyzické, psychické a sociální. Mühlpachr (2004) definuje stáří jako obecné označení pozdních fází ontogeneze. Je důsledkem genetických procesů a je spojeno s řadou významných změn. Vymezuje 3 druhy stáří:

- Biologické stáří, označuje míru involučních změn a funkční zdatnosti.

- Sociální stáří, vymezuje období spojované se sociálními změnami či splněním určitého kritéria, nejčastěji penziování a je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění (Mühlpachr, 2004, s. 18).
- Kalendářní neboli chronologické stáří, označuje dosažení určitého, arbitrárně stanoveného věku. Předností kalendářního vymezení je jednoznačnost, jednoduchost a snadná porovnatelnost. (Mühlpachr, 2004, s. 18)

Slovy Vágnerové (2004) lze shrnout, že stáří bylo doposud většinou posuzováno jako věk, kdy už člověk jen chátrá a má odpočívat. V současnosti je tento předsudek postupně vytlačován z povědomí společnosti. Medicínský pokrok stále posunuje hranice začínajícího stáří i jeho vlastní prožívání. Kvalitní stáří lze dnes prožít aktivním způsobem. Mnohé je samozřejmě ovlivněno genetickými dispozicemi, ale především celým průběhem našeho života. (Vágnerová, 2007, s. 399)

Stárnutím zpravidla myslíme souhrn pochodů a změn, především biofyziologických a probíhajících v čase. Langmeier (2006) popisuje změny jako nevratné, kdy dochází ke snižování schopností, výkonností a jež nakonec způsobují zánik organismu a smrt. Biologické stárnutí popisuje jako nenápadné. Snižuje se obranyschopnost organismu, schopnost hojení ran, ztrácí se pružnost vaziva, sklerotizují cévy. Zvyšuje se náchylnost k infekcím a sklon k nádorovým onemocněním. Nemoci z dětství v pozdním věku stárnutí pravděpodobně ovlivňují, stejně jako nesprávná životospráva, zátěže organismu a stres. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 184)

Jak poznamenává Mühlpachr (2004, s. 22) „každý člověk stárne svým tempem a to je dáno nejen různou genetickou výbavou, ale také v souvislosti s různými životními podmínkami, zdravotním stavem a životním stylem.“

Procesu stárnutí se tedy nikdo nemůže vyhnout. Haškovcová (2010) podotýká, že stárnutí a stáří není nemoc, ale přirozený fyziologický proces. Lidé však chtějí žít dlouho a stejně tak dlouho chtějí být zdraví a soběstační. Chronologický věk je nejběžnějším měřítkem stárnutí, přičemž srovnáme-li několik jedinců téhož chronologického věku, zjistíme, že se mohou podstatně odlišovat, zejména v oblasti biologických a sociálních změn. (Haškovcová, 2010, s. 10)

Pichaudova definice říká, že stárnutí je „působení času na lidskou bytost“, přičemž některé vlastnosti se nemění (jazykové dovednosti, slovní zásoba) nebo se zlepšují (vytrvalost,

trpělivost pochopení pro jednání druhých či zlepšující se rozvaha) anebo se stupňují (šetrnost, lakota..) (Pichaud aj, 1998, s. 25).

1.2 Změny jedince související se stárnutím

Přesto, že stáří má i svá pozitiva – přináší nadhled a moudrost, pocit naplnění – představuje také ale úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti, směřující k jejímu konci (Vágnerová, 2007, s. 299).

Psychické změny při stárnutí jsou velmi individuální a jak poznamenává Vágnerová „zvládnutí zátěže stárnutí je závislé na schopnosti a motivaci aktivovat přiměřené obranné mechanismy“ (Vágnerová, 2007, s. 446).

Změny ovlivňují emocionální složku osobnosti, promítají se do vztahu jedince ke svému okolí, ale také do vztahu k sobě samému. Jak uvádí Říčan (2004), typickým rysem těchto změn je snížení zájmu o okolí, často přecházející v netečnost. Typickou může být nižší intenzita prožívání emocí a v mnoha případech u jedince převládá emoce negativní jako mrzutost, lhostejnost či věčná nespokojenost. Starší lidé se dále typicky projevují snazší citovou zranitelností, častější potřebou projevů náklonnosti vůči jejich osobě a očekáváním ohleduplnosti ze strany okolí (Říčan, 2004, s. 338).

Tělesné změny při stárnutí jsou na první pohled nejviditelnější, řadíme mezi ně např. změny pohybového aparátu, kardiovaskulárního systému, dýchací obtíže a další. Tyto příznaky však nejsou pro tuto práci stěžejní, budu se tedy dále věnovat změnami poznávacími, jež jsou pro vzdělávání seniorů podstatné a těmi jsou změny smyslových funkcí stárnoucích lidí. Seniorům se zhoršuje zrak – především akomodace, tedy schopnost zaostřovat na různé vzdálenosti, zraková ostrost, sluch – zde se změny projevují především ztrátou schopnosti slyšet zvuky na všech kmítočtech. Obecně tedy můžeme konstatovat, že v průběhu stárnutí dochází ke snížení nebo zpomalení smyslových funkcí, ke zhoršení souladu senzoryky a motoriky. V důsledku těchto projevů jedinec přijímá méně podnětů a jejich zpracování trvá delší dobu, než u jedinců mladších. (Petřková, Čornaničová, 2004)

Zdůrazňuji, že celý dosavadní vývoj jedince a způsob jeho života ovlivňují a předikují adaptaci na stáří. K jakým změnám dochází v organismu, záleží tedy na celoživotním stylu.

Kognitivní funkce a stárnutí

Vlivem stárnutí organismu dochází k úbytku neuronů (mozek jich obsahuje více než 10 miliard), přenášejících informace elektrickými výběžky. Nové výzkumy však ukazují, že pravidelným tréninkem a využíváním informací se mohou neurony také obnovovat. Náš mozek je uzpůsoben tak, abychom se učili nové věci. Pouze v pozdním věku se mění způsob zpracování informací. (Klevelandová, Dlabalová, 2008, s. 46)

Mezi zásadní charakteristické příznaky změn kognitivních neboli poznávacích schopností seniorů je podle Říčana (2004, s. 336) také zpomalení duševní činnosti, což autor vysvětluje pomalejší aktivitou jejich mozkových buněk. Dalším faktem, nahlíženo z psychologického hlediska, je často nedostatečná motivace k dané činnosti, snížená sebedůvěra ve vlastní schopnosti, snížená koncentrace nebo zhoršující se paměť stárnoucích jedinců.

Jak vysvětluje Gruberová (1998), při běžném průběhu stárnutí dochází k poklesu poznávacích funkcí pozvolna a jedinec se tak těmto změnám přirozeně přizpůsobuje. Oslabování jednotlivých funkcí navíc lze do jisté míry plně kompenzovat, což umožňuje seniorům prožívání plnohodnotného života, seberealizaci a rozvoj např. formou vzdělávání i v tomto pokročilejším věku. (Gruberová, 1998)

Do jaké míry se v období stáří bude zpomalovat celková pohotovost a rychlost reakcí např. při řešení úkolů, záleží na „trénovanosti mozku“ a je to individuální. Používáme kognitivní funkce jako jsou např. paměť, pozornost, myšlení, řeč, dostatečně ve stáří, kdy už jejich činnost může být omezena v důsledku nemoci? Jak podporovat kognitivní funkce, ale především působit na celou osobnost seniora? Dostáváme se k problematice celoživotního vzdělávání.

2 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Celoživotní učení je definováno jako „veškeré všeobecné vzdělávání, odborné vzdělávání a odborná příprava, neformální vzdělávání a informální učení v průběhu života, jejichž výsledkem je zdokonalení znalostí, dovedností a schopností v osobní, občanské, sociální nebo se zaměstnáním související perspektivě“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 13).

Další definici celoživotního vzdělávání můžeme nalézt i v Memorandu o celoživotním vzdělávání (2000). To ho popisuje jako činnosti, související s učením, které jsou formalizované, a které se průběžně realizují s cíli jako je dosažení a zdokonalení znalostí, dovedností či odborných předpokladů. Rovněž je zde zmíněno celoživotní učení jako celoživotní vzdělávací aktivita a také pojem všeživotní učení, které usiluje o to, aby učení probíhalo po celý život bez ohledu na věk, čas a formu. Celoživotní učení zahrnuje vzdělávání formální, neformální a informální. (Memorandum, 2000)

Součástí celoživotního vzdělávání je potom vzdělávání dospělých, jež podle Palána (2002, s. 22) zahrnuje „veškeré vzdělávací aktivity realizované jako řádné školské vzdělávání, jako další vzdělávání i **vzdělávání seniorů**“. Dle Palána se vzdělávání dospělých uskutečňuje jako náhradní školní vzdělávání, nazývané též druhošancové a představuje „příležitost pro dospělé získat v náhradním cyklu takový druh a stupeň vzdělání, které se běžně nabývá v mládí, v průběhu počátečního vzdělávání.“ Další vzdělávání dále členíme následovně:

Další profesní vzdělávání je vzdělávání poskytované osobám, které dokončily řádné odborné vzdělávání v průběhu počátečního vzdělávání. Zahrnuje vzdělávání kvalifikační a rekvalifikační. Označuje všechny formy profesního a odborného vzdělávání v průběhu aktivního pracovního života, po skončení odborného vzdělávání a přípravy na povolání ve školském systému a jeho podstatou je tedy stálé přizpůsobování kvalifikace pracovníka kvalifikovanosti práce. (Palán, 2002, s. 22)

Občanské vzdělávání je vzdělávání zaměřené na formování vědomí práv a povinností osob v jejich rolích občanských, politických, společenských i rodinných. Zahrnuje vzdělávání ve veřejných otázkách a zahrnuje tak např. problematiku etickou, právní, ekologickou, politickou, náboženskou, občanskou a sociální, apod. Občanské vzdělávání by mělo být – na rozdíl od zájmového – jednoznačně v zájmu státu a státem podporováno. (Palán, 2002, s. 22)

Zájmové vzdělávání kultivuje osobnost na základě jejích zájmů, uspokojuje vzdělávací potřeby v souladu s osobním změřením a umožňuje seberealizaci ve volném čase. Oblast zájmového vzdělávání je velmi široká – umělecké disciplíny, odborné zájmové vzdělávání zájmových sdružení, vzdělávání seniorů, apod. Zde je vhodné zmínit, že zájmové vzdělávání plní významnou funkci kultivace osobnosti a je ve světě preferováno stejně jako další profesní vzdělávání, neboť jakákoliv kultivace osobnosti zkvalitňuje lidské zdroje. Avšak u

nás je zanedbáváno a věnují se mu spíše různé zájmové organizace, jako např. zahrádkáři, včelaři, apod. (Palán, 2002, s. 22-23)

Formální vzdělávání probíhá ve vzdělávacích institucích a vede k získání uznávaných diplomů a kvalifikací. Zahrnuje základní vzdělání, střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou, vyšší odborné vzdělání, vyšší odborné vzdělání na konzervatoři, vysokoškolské vzdělání. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 19)

Neformální vzdělávání probíhá mimo formální vzdělávací systém a nevede obvykle k získání formalizovaného osvědčení. Toto vzdělávání slouží k získání vědomostí a dovedností, které pomáhají zlepšit člověku nejen pracovní, ale i společenské uplatnění. Patří sem zájmové vzdělávání, vzdělávání seniorů, občanské a rodinné vzdělávání, profesní vzdělávání apod. Zahrnuje např. kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, rekvalifikační kurzy, kurzy autoškol. Může být poskytováno na pracovišti a prostřednictvím činností organizací a skupin občanské společnosti, jako např. v mládežnických organizacích, politických stranách. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 21)

Informální vzdělávání je postaveno na získávání vědomostí, dovedností a postojů z každodenního života. Může probíhat v rodině, v práci, ve volném čase ale i formou sledování televize. Dá se říci, že se zde člověk svými aktivitami vzdělává uvědoměle i neuvědoměle. Učení je neorganizované, nesystematické, nekoordinují ho instituce. Mezi jeho nástroje patří např. workshopy, mentoring, brainstorming. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 22)

Lze se jen ztotožnit s dlouhodobě prosazovanou myšlenkou Memoranda (2012) o vzdělávání lidí v průběhu celého života. Rostou psychické a sociální potřeby seniorů, kteří jsou i ve vyšším věku stále aktivní a vyhledávají nové možnosti seberealizace.

2.1 Vzdělávání seniorů

Vzdělávání seniorů lze považovat za mimořádně prospěšnou duševní aktivitu, neboť „vhodným způsobem zaplňuje volný čas, vyvolává pocit uspokojení s výsledkem činnosti nebo ze sociálního kontaktu a vytrhuje seniora z pocitu izolace“ (Farková, 2009, s. 127). Mnozí senioři vyplňují volný čas po odchodu do důchodu právě studiem, přičemž mnohdy studují i něco docela jiného, než čím se celý život zabývali ve své profesi. „Studují

z čistého zájmu, pro radost z poznání i z potřeby dokázat si, že na studium ještě stačí“ (Říčan, 2004, s. 386).

Jak již bylo výše zmíněno, ve starším věku je vzdělávání ovlivněno především zájmy seniorů, jejich poznatky a zkušenostmi získanými v dřívějším období života. Jde tedy především o zájmové vzdělávání. Šerák charakterizuje zájmové vzdělávání jako souhrn krátkodobých i dlouhodobých forem, které umožňují edukační, tvůrčí i organizační volnočasové aktivity účastníků, vedoucí k uspokojení jejich zájmů. Účast na těchto aktivitách předpokládá alespoň minimum vědomostí a dovedností z daného oboru. Zájmové vzdělávání svým rozsahem a působností patří k nejpestřejší a nejširší oblasti výchovy a vzdělávání dospělých. (Šerák, 2009, s. 48-51)

Podle Klevetové a Dlabalové (2008, s. 52) je vzdělávání seniorů žádoucí aktivitou, přispívá k posilování sebedůvěry, k orientaci ve světě moderních technologií, přispívá k prevenci poruch kognitivních funkcí, a tím také zlepšuje kvalitu života ve stáří a umožňuje plnohodnotný nezávislý život osob vyššího věku. Mühlpachr (2004, s. 32) označil vzdělávání seniorů jako proces, který je zaměřený na funkcionální edukační působení na seniory a intencionální edukaci ve stáří.

Definujme si nyní vědní disciplínu, která vznikla v souvislosti se vzděláváním seniorů.

Geragogika (z řečtiny gerón = stařec a agógé = vést někoho) je specializovaná vědní disciplína, zaměřená na zkoumání a systematizaci poznatků, týkajících se edukace v senu a edukace ve vztahu k seniorskému věku člověka (Čornaničová, 1998, s. 4-5).

Jak ve své publikaci definuje Palán (2002) „součástí andragogiky, která se zabývá problematikou vzdělávání a péče o seniory nazýváme geragogikou. Vzhledem k tomu, že tento pojem není ustálen, setkáváme se i s názvem gerontogogika, někdy i gerontopedagogika. Jejím předmětem je především podpora aktivního životního programu ve stáří“. (Palán, 2002, s. 176)

Společenský zájem o toto vzdělávání narůstá z mnoha důvodů. Jedním z nich je podle Beneše (2003) celkové stárnutí populace, od čehož se očekávají společenské, kulturní, ekonomické a politické důsledky. V diskuzích je poukazováno na negativní aspekty tohoto vývoje. Seniori se tak stali společenským problémem a zároveň i předmětem zájmu vědy i vzdělávání dospělých. Beneš také dále poukazuje na výsledky výzkumů, které vyvrací tvrzení, že po dvacátém roce života ubývají intelektuální schopnosti. Určité faktory – jako

například induktivní myšlení, prostorová orientace, chápání slovních významů – rostou dokonce až do padesátého roku. A i u 80 letých mohou být dosaženy výsledky na úrovni 75 % 25 letých, přičemž určité deficity – např. schopnost koncentrace na více věcí najednou jsou kompenzovány jinými strategiemi myšlení. Mezi staršími lidmi existují velké rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech a dovednostech, v zájmech a potřebách. Senioři tedy netvoří nějakou homogenní skupinu, jejich schopnosti a motivace k učení záleží na vzájemném působení dvou faktorů – osobnosti a životní situace. (Beneš, 2003, s. 139)

2.2 Cíl a funkce vzdělávání v seniorském věku

Opakovaně bylo doloženo, že když „staří lidé studují a tedy mají jeden z jasných společensky garantovaných programů, méně si všímají existujících potíží stáří, lépe je snášejí“ (Haškovcová, 1989). Jako každý jiný typ vzdělávací aktivity má i vzdělávání seniorů svůj význam a funkce, které se přizpůsobují své cílové skupině. Cílem vzdělávacího úsilí je přitom snaha o uspokojení specifických potřeb a požadavků, v oblasti seniorské populace mluvíme o rozvoji a udržení stávajících schopností, o obohacení znalostí a o seberealizaci, na rozdíl od získávání schopností a vědomostí např. za účelem profesního uplatnění, jak je tomu u skupin věkově mladších. (Mühlpachr, 2004, s. 138)

Čtyři hlavní cíle vzdělávání seniorů uvádí ve své publikaci Petřková s Čornaničovou (2004, s. 86). Jedná se o:

1. kultivaci života a jeho obohacení
2. úspěšnou adaptaci na změny související s obdobím stárnutí a stáří
3. udržování tělesné a duševní aktivity
4. pomoc při orientaci a aktivním zapojení do rychle se měnícího světa

Samotné funkce vzdělávání seniorů se dle Bočkové (2002) dělí ze dvou základních hledisek:

- a) podle primárního cíle výchovy a vzdělávání
- b) podle specifického zaměření výchovy a vzdělávání

Funkce vzdělávání seniorů podle primárního cíle jsou potom následující:

- vzdělávací – cílem je získávání poznatků, informací, osvojování dovedností
- kulturně kultivační – cílem je osobnostní rozvoj jedince pomocí umění, kultury, zálib v okruhu volnočasových aktivit
- sociálně psychologické – jsou primárně zaměřené na udržení kvality života v souvislosti se sociálními vztahy a psychickým vývojem, a to nejen v průběhu změn spojených se stárnutím, ale i v oblasti prevence a přípravy na ně

Obsáhlejší je potom souhrn funkcí specificky zaměřených. Jedná se o funkce:

- preventivní – zahrnuje taková opatření a aktivity, které pozitivně a s předstihem ovlivňují proces stárnutí a stáří
- anticipační – vede k připravenosti na změny životního stylu, k nimž často dochází v přechodových obdobích lidského života (např. odchod do důchodu)
- rehabilitační – udržování a obnova fyzických i duševních sil
- adaptační – má zabezpečovat rovnováhu mezi jedincem a jeho okolím
- posilovací (stimulační, kultivační) – jedna z nejvýznamnějších funkcí, přispívá k rozvoji a kultivaci zájmů, potřeb a dovedností seniorů, k podpoře jejich aktivity
- komunikační – hlavním cílem této funkce je udržet seniory prostřednictvím vzdělávání v živé a aktivní komunikaci nejen se svými vrstevníky, ale i s jejich širším okolím a světem, ve kterém žijí
- kompenzační – vzdělávání jako náhrada úbytku sociálních kontaktů, zapříčiněného odchodem z ekonomicky aktivního profesního života

Oblast vzdělávání seniorů probíhá ve třech úrovních:

- preseniorské vzdělávání připravuje na stáří
- vlastní seniorské vzdělávání zahrnuje rozmanité programy a instituce
- proseniorské vzdělávání cílí na vzdělávání seniorů.

Seniorská populace tvoří ve vzdělávání bezpochyby specifickou skupinu, vyžadující odlišný přístup a pojetí vzdělávacího procesu než vzdělávací skupiny jiných věkových kategorií.

Dospělí lidé ve věku nad šedesát let už ve většině případů nezačínají studovat, nýbrž spíše pokračují v předešlých studijních návycích. Jejich přístup ke vzdělávání je ovlivněn především zájmy jedince, jeho dosavadními poznatky a zkušenostmi, které získal v průběhu předešlých životních etap. (Bočková, 2002, s. 41-42)

2.3 Vzdělávání jako potřeba

Dle Palána (2002, s. 234) vznikají vzdělávací potřeby jako „hypotetický stav (uvědomovaný nebo neuvědomovaný), kdy mu chybí znalosti nebo dovednosti, které mají významný podíl v jeho další cestě životem, pro zachování psychických (i fyzických) nebo společenských funkcí“. Vzdělávací potřebu dále vymezuje např. Mužík (2004), jenž říká, že vědomosti jsou nástrojem či prostředkem řešení nejrůznějších problémů a úkolů, s nimiž se člověk v životě setkává. Osvojení vědomostí se stává speciálním cílem poznávací činnosti člověka (Mužík, 2004, s. 17).

Šed'ová, Novotný (2006) tuto definici ještě rozvíjejí a rozumí vzdělávací potřebou deficit, směřující k rozvoji vědomostí, dovedností, schopností, návyků či způsobů jednání a vztahující se ke společenským, občanským a profesním rolím. V popředí deficitu může být připravenost nakládat se sebou sama a vycházet s dalšími lidmi, připravenost uplatnit se v širším společenském prostředí, nebo jako připravenost pracovat s objektem profesní činnosti. (Šed'ová, Novotný, 2006, s. 142) Autoři dále vzdělávací potřeby dělí na objektivní a subjektivní. Objektivní vzdělávací potřeby jsou takové, kde deficit této potřeby ve vztahu k osobě je vnímán vnějším faktorem (např. zaměstnavatel). Subjektivní vzdělávací potřeby pociťuje sám jedinec, lze je vnímat jako tlak svého okolí či jako snahu o osobní uspokojení či rozvoj. (Šed'ová, Novotný, 2006, s. 142)

Čornaničová (2007, s. 19) definuje vzdělávací potřeby následovně:

- nejvyšší sféra lidských potřeb (ocenění, sebeuznání, seberealizace) – dává člověku specifický rozměr,
- nejsou automatické – výsledek učení člověka (individuální – různý stupeň rozvinutosti - málo, velmi, vůbec),

- u seniora – vliv celoživotní výchovy (životní cesta), vliv společenské hodnoty (odraz společnosti).

Při edukační práci se seniory se vychází podle Čornaničové (1998, s. 23) z následujících potřeb:

- nezávislost (přístup ke vzdělání a ke službám),
- participace (zapojení do procesů vzdělávání),
- seberealizace (rozvoj potenciálu),
- důstojnost (problémy ageismu, zneužívání atd.),
- dostupnost péče (přístup ke službám).

Seniorské vzdělávání by tak mělo dle Šeráka uspokojovat především potřebu nezávislosti spočívající v rovném přístupu ke vzdělání a ke službám, potřebu participace v procesu rozhodování, předávání vlastních poznatků, zakládání spolků a sdružení, potřebu seberealizace, která zajišťuje plný rozvoj potenciálu osobnosti, přístup ke vzdělávacím, kulturním, duchovním a rekreačním zdrojům, potřebu důstojnosti související se slušným zacházením a také potřebu dostupnosti péče spočívající v přístupu ke zdravotnickým, sociálním a právním službám. (Šerák, 2009, s. 193)

2.4 Motivace k učení

Podmínkou jakékoliv aktivity je motivace. Na čem tedy záleží motivace dalšího vzdělávání seniorů?

Beneš (2003) uvádí, že záleží hlavně na dosaženém vzdělání, dřívější účasti na dalším vzdělávání, ale i na druhu vzdělání, na dříve rozvinutých zájmech zabývat se různými oblastmi vědění a na účasti na kulturním životě, na sociální aktivitě v rodině i mimo rodinu, na politické angažovanosti, snaze prosadit zájmy seniorů atd. Vzdělávání může být také hobby, zájem o poznání. Motivem je často touha po sociálních kontaktech, očekávání okolí, snaha najít smysl života, udržování vlastních sil. Vzdělávání seniorů má často charakter prevence, odstranění a kompenzace deficitů, cílem je udržení tělesných a intelektuálních sil. (Beneš, 2003, s. 140-141)

„Udržení psychické a sociální aktivity, snížení pocitu osamění, sociální integrace, udržování soběstačnosti, naplnění osobních zájmů či uskutečnění toho, co lidé nestihli v dobách své ekonomické aktivity“, vyjmenovává motivy seniorů k dalšímu vzdělávání Šerák (2009, s. 193-194).

Motivace plní ve výuce podle Mužíka zejména tyto funkce: podněcuje aktivitu účastníků, dává jejich činnosti zaměření a určitou váhu. Rovněž je pro upevňování motivace účastníků významné, aby výukové cíle byly reálné a taktéž působení lektora má silný motivační účinek. (Mužík, 2004, s. 50-55)

Zkoumáme-li motivace ke vzdělávání dospělých, jistě zcela klíčovou bude otázka vnímaných bariér. Dostáváme se tedy k další podkapitole, která se věnuje problematice překážek a bariér ve vzdělávání dospělých.

2.5 Bariéry ve vzdělávání

Lidé seniorského věku překonávají před vstupem do vzdělávacího procesu a během něj nemálo bariér – např. psychologických, andragogických, organizačních.

Barták (2003, s. 19-24) tyto bariéry dělí do následujících skupin:

- **percepční bariéry** – překážky vnímání, obtíže v chápání, negativní vliv stereotypů, návyků, nasycení – saturace (už všechno ví, všechno zná), nevyužívání všech smyslových podnětů (zhoršující se smysly),
- **bariéry kultury a prostředí** – dospělý „hraje“ požadované sociální role příslušné jeho věku, fantazie a reflexe jsou ztrátou času nebo bláznovstvím, nedostatek spolupráce, nedůvěra, konzervatismus, ignorance, formalismus, výmluvy apod.
- **intelektuální a výrazové bariéry** – nedostatečné intelektuální vybavení, nesprávné výrazové prostředky (lze odstranit praktickým, logickým a názorným myšlením),
- **emocionální bariéry** – strach ze selhání, neschopnost reagovat na výzvu ke změně, nedostatečná pružnost, dynamičnost, kreativita atd.

Z literatury se dále dočítáme, že mezi zásadní bariéry ve vzdělávání dospělých lze počítat nedostatek finančních prostředků, pracovní vytíženost, nedostatek času, malý zájem o

osobní rozvoj, přesvědčení o dostačujícím množství znalostí a dovedností, nedostatek informací o vzdělávacích kurzech, obava z vlastního nezdaru či selhání, demotivující zkušenosti ze školy a dále nedostatek vnějších impulzů motivujících ke studiu (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 105).

Nejsilnější psychologickou bariérou participace na vzdělávání je pro seniory domněnka, že vzdělávací aktivity pro ně již nemají smysl, dále nedostatek finančních prostředků a obavy z nezvládnutí kurzu (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 282).

Demotivující faktory, se kterými se senioři při rozhodování, zda se vůbec budou vzdělávat, při vstupu i v průběhu vzdělávání samotného musí vypořádat, objasňuje Petřková s Čornaničovou (2004): mohou jimi být okolnosti **vnitřního charakteru**, jako je např. motivace jedince, zdravotní stav jedince nebo dosavadní úroveň vědomostí a okolnosti **vnějšího charakteru**, kam lze zařadit např. přístup ke vzdělávání či finanční podmínky a ekonomický stav obecně. Dalšími vzdělávacími bariérami se kterými se mohou účastníci seniorského vzdělávání potýkat jsou bariéry vyplývající ze **subjektivních** podmínek učení seniorů, mezi které můžeme zařadit obavy z poklesu kognitivních a sensorických schopností, nedůvěru ve své schopnosti a nízké sebevědomí, úzkost a strach z nových situací, nerozhodnost či nedostatek životní energie a vitality. Druhým typem faktorů pak představují bariéry vyplývající z **objektivních** podmínek učení, přičemž o těchto překážkách už lze hovořit jako o bariérách společenských. V tomto ohledu se jedná nejčastěji o nedostatek nebo nepřístupnost informací o vzdělávacích příležitostech, nevyhovující doba konání vzdělávacích aktivit, finanční náročnost či problémy s dopravou na místo konání a zpět. (Petřková, Čornaničová, 2004)

2.6 Vzdělávací programy a instituce

Vzdělávání občanů v důchodovém věku je ve světě realizováno v různých formách: buď jako samostatné instituce nebo jako začleňování seniorů do normálního vzdělávacího systému. V ČR se ustálilo jako Univerzita třetího věku (U3V), jako Akademie třetího věku a jako Kluby třetího věku. Nejčastější obsahová poptávka se, dle průzkumu, zaměřuje na oblast tělesného a duševního zdraví, práva, ekologie, filozofie, náboženství či mezilidských vztahů. (Palán, 2002, s. 179)

- **Univerzita třetího věku** je oficiálně uznaná instituce umožňující občanům důchodového věku studium vysokoškolské úrovně. Můžeme označit nejnáročnějším typem studia pro seniory. Realizuje se jako cykly přednášek nebo jako ucelené studium (i několika semestrové) v různých oborech humanitních, společenskovedních i přírodních. Vyučují vysokoškolští a jiní odborníci. Neposkytuje akademické tituly, vzdělání je zde hlavně prostředkem aktivního naplnění života. Přístup je možný od 50 – 55 let, bez vymezení horní hranice věku, zpravidla je požadováno zápisné. (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 265)
- **Akademie třetího věku** nabízí cykly přednášek, diskuzí a seminářů, které zahrnují nejméně deset společenských setkání v určených intervalech. Obsahové zaměření vzdělávacích akcí směřuje nejčastěji do oblasti medicínské a gerontologické, historické, ekologické, literární, zahrádkářské apod. Do programu ATV lze zařadit i aktivity jako jsou exkurze, kondiční cvičení, turistické programy, práce v zájmových kroužcích. (Čornaničová, 1998, s. 95)
- **Kluby třetího věku** fungují na obdobném principu jako akademie třetího věku. Veřejnost se často může setkat i s jiným označením, například: kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených, kluby důchodců. V rámci České republiky se jedná o nejrozšířenější formu sdružování seniorů. Vyznačují se neformálností vztahů, rozvíjením osobních zájmů seniorů a uspokojováním potřeby vzájemného kontaktu. Nachází se téměř v každé obci. V rámci jejich činnosti nejčastěji zaznamenáváme společné návštěvy kulturních akcí, kulturně – tvořivé aktivity např. navrhování scének a lidových zvyků, vzdělávací aktivity, besedy s lékařem, výstavy ručních prací, poznávací zájezdy a exkurze, sportovně – rekreační aktivity, společné vycházky, oslavy kulatých narozenin členů. (Šerák, 2009, s. 199)
- **Zájmové organizace a spolky** – např. zahrádkáři, chovatelé
- **Seniorská centra** - zpravidla občanská sdružení pro sblížení se staršími občany (Petříková, Čornaničová, 2004)

Mezi další programy pro seniory řadíme:

- Letní univerzitní kurzy pro seniory
- Programy podpory společenské angažovanosti seniorů

- Poznávací zájezdy
- Programy přípravy na zdravé stárnutí
- Tréninky paměti
- Programy tělesné a pohybové výchovy
- Adaptační programy v domovech důchodců
- Rehabilitační programy
- Individuální zájmové vzdělávání
(http://is.akcentcollege.cz/el/AK10/leto2010/VZDO/um/Andrago_seniori.ppt, cit. 2013-05-02)

Ze všech uváděných poznatků a výzkumů jednoznačně vyplývá nutnost celoživotního vzdělávání jako nedílná podmínka pro prožití aktivního plnohodnotného stárnutí a stáří.

3 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Práce se zaměřuje na problematiku vzdělávání seniorů, resp. jejich vzdělávací potřeby. První kapitola nás seznamuje se základními pojmy stáří a stárnutí, popisuje změny související se stárnutím a také vliv stárnutí na kognitivní funkce. Ve druhé obsáhlé kapitole se věnujeme problematice celoživotního vzdělávání a jeho složek, jsou zde popisovány cíle a funkce vzdělávání v seniorském věku a definujeme vzdělávání jako potřebu. Dále je kladen důraz na motivaci seniorů ke vzdělávání či k učení, jež je hybnou silou veškerého konání a poté se zabýváme možnými překážkami, které mohou seniorům bránit vzdělávat se. V závěru kapitoly jsou zmiňovány vzdělávací programy a instituce realizující vzdělávání občanů v důchodovém věku.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

V empirické části této bakalářské práce se zaměřuji na problematiku vzdělávání seniorů a jejich vzdělávacích potřeb.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je prostřednictvím zvolených kritérií charakterizovat vzdělávací potřeby seniorů ve městě Holešově. Zjistit ochotu seniorů vzdělávat se prostřednictvím formálního a neformálního vzdělávání.

4.2 Dílčí cíle

- Zjistit, jak senioři vnímají nabídku vzdělávacích aktivit v Holešově.
- Zjistit, co motivuje seniory k dalšímu vzdělávání (formálnímu i neformálnímu).
- Zjistit, o jaké obory mají senioři největší zájem.
- Zjistit, jaké bariéry (vnitřní i vnější) pociťují senioři ve vzdělávání.

4.3 Výzkumný soubor a sběr dat

Výběr respondentů pro můj výzkum byl záměrný. Výběrový soubor tvoří záměrně vybraní senioři města Holešova ve věkovém rozmezí převážně od 55 do 74 let, výjimečně více (15 %). Cítila jsem na aktivnější seniory se zájmem o své okolí, mobilní a v celkově dobré fyzické a psychické kondici.

Ve fázi dotazníkového šetření jsem postupně oslovila a navštívila *seniory v jejich domácnostech* – zaměřila jsem se převážně na seniory žijící na sídlišti U letiště, kde jsem vyrůstala a žila 30 let. Nebyla jsem pro ně tedy neznámou osobou a ochotně spolupracovali, což je, jak uvádí Chráska (2007, s. 170), nezbytným předpokladem pro úspěch každého dotazníkového šetření.

Kromě respondentů v domácnostech jsem navštívila *Klub důchodců* a *TJ Sokol* a to z důvodu vysoké koncentrace aktivních seniorů na jednom místě. Do výzkumu jsem rovněž

zahrnula seniory žijící v *Centru pro seniory* v Holešově a seniory žijící v *Domě s pečovatelskou službou* v Holešově. Zmíněná zařízení sociálních služeb jsem navštívila osobně, kontaktními osobami byly: Mgr. Petra Miklíková – zástupce ředitelky pro sociální úsek v CpS a Eva Relichová, DiS. - vedoucí pečovatelské služby. Na mou žádost mi byli opět doporučeni aktivnější senioři se zájmem o své okolí, mobilní a v celkově dobré fyzické a psychické kondici.

Kontaktovala jsem kompetentní pracovníci Městského úřadu v Holešově Mgr. Bc. Irenu Seifertovou z odboru sociálních věcí a zdravotnictví, (e-mail: irena.seifertova@holesov.cz) a informovala jsem se o možnostech vzdělávacích aktivit pro seniory v Holešově.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 100 respondentů. Protože každý dotazník jsem s respondentem vyplňovala osobně, návratnost byla 100%.

4.4 Metoda zpracování dat

Pro výzkum jsem použila dotazníkové šetření. Původně jsem plánovala i realizaci řízeného rozhovoru, ale vzhledem k cílům práce jsem od tohoto ustoupila a rozhovorem se zástupkyní města jsem zjišťovala pouze doplňkové informace. Metoda dotazníku je velmi frekventovanou metodou v získávání dat v pedagogickém výzkumu. Výhodou dotazníku je, že zajišťuje v relativně krátkém časovém úseku sběr velkého množství informací. Chráska (2007, s. 163-164) uvádí jako možnou nevýhodu, že nezjišťuje, jací respondenti skutečně jsou, ale jak sami sebe vidí, nebo chtějí, aby byli viděni.

Dobrý dotazník by měl, stejně jako jiný prostředek měření, splňovat základní vlastnosti a požadavky. Chráska (2007, s. 171) uvádí zejména **validitu, reliabilitu a praktičnost**. **Validita** spočívá v tom, že dotazník zjišťuje skutečně to, co má zjišťovat. Schopnost dotazníku zachycovat spolehlivě a přesně zkoumané jevy je **reliabilitou**. Pojem vyjadřuje také např. spolehlivost, stabilitu, konzistentnost, přesnost a předpověditelnost atp. **Praktičnost** - výsledky výzkumu by neměly sloužit jen pro výzkumné účely, ale měly by být uplatněny při praktickém využití, např. pro pedagogy, poradenské pracovníky.

Chráska (2007) doporučuje při sestavování dotazníku dodržovat důležitá pravidla, zásady a požadavky:

- položky v dotazníku musí být všem respondentům jasné a srozumitelné a stručně formulované. Znamená to, že např. musíme respektovat to, jakým respondentům je dotazník určen (věk, vzdělání),
- s opatrností používat formulaci položek typu „proč“,
- položky dotazníku by měly zjišťovat jen nezbytné údaje, dotazník by neměl být příliš rozsáhlý,
- položky dotazníku nesmějí být sugestivní,
- dotazníku musí vždy obsahovat vždy jasné pokyny k vyplňování,
- již při konstrukci dotazníku je třeba dbát na to, aby získané údaje bylo možno snadno zpracovávat,
- při řazení jednotlivých položek dáváme přednost pořadí, které vyhovuje z psychologického hlediska, před pořadím logickým (Chráska, 2007, s. 169 – 170).

Při tvorbě dotazníku jsem se snažila těmto zásadám vyhovět, s tím, že prioritní byly podmínky srozumitelnosti, přehlednosti a jednoduchosti – vzhledem k zaměření na seniorskou populaci. Délka dotazníku je přizpůsobená věku respondentů tak, aby byly získány potřebné údaje, ale aby respondent nebyl z jeho vyplňování unaven. S ohledem na věkovou skupinu respondentů jsem se rozhodla do svého dotazníku zařadit 13 otázek. Poslední otázka je **otevřená**, otázky č. 7, 11, 12 jsou **polouzavřené**, zbývající otázky jsou **uzavřené**. Respondenti měli vždy na výběr z několika možných odpovědí a mohli si zvolit buď jednu nebo v případě otázek č. 4, 6, 7, 11, 12 i více odpovědí (viz příloha č. 1 – Dotazník vzdělávacích potřeb seniorů).

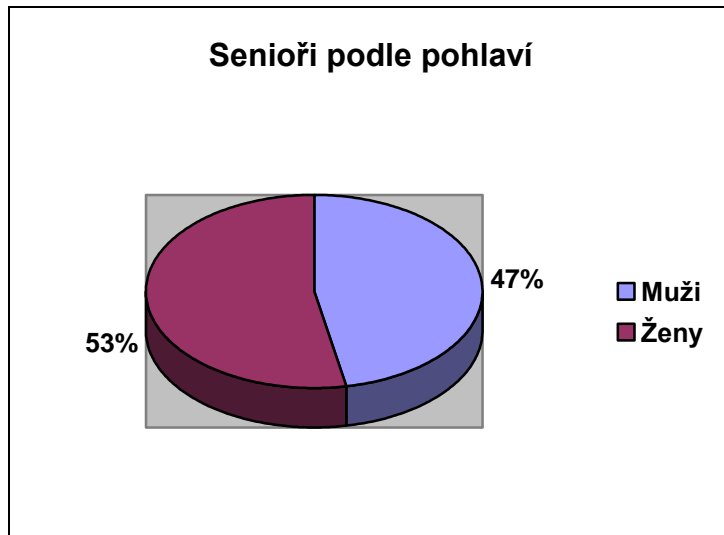
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

První otázkou zjišťujeme složení respondentů v poměru muži – ženy.

Senioři podle pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ženy	53	53
Muži	47	47
Celkem	100	100

Tab. 1 – Senioři podle pohlaví

Graf 1 – Senioři podle pohlaví

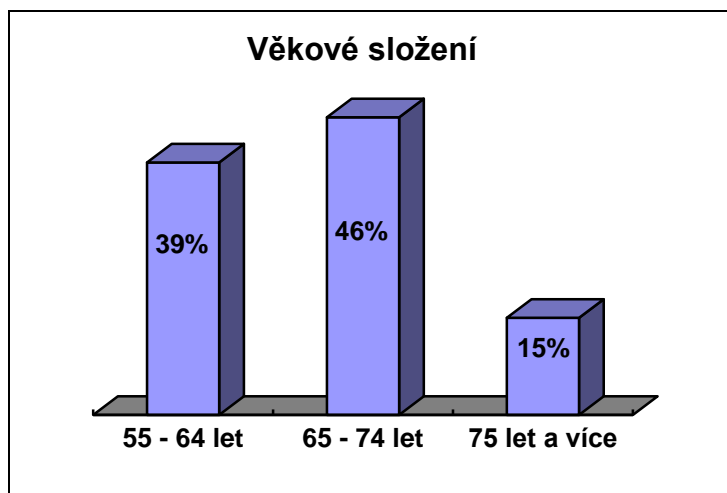
Při výzkumu jsme se snažili o vyvážený poměr zastoupených žen – seniorek a mužů – seniorů. Z celkového počtu 100 respondentů se průzkumu zúčastnilo 53 (53%) žen a 47 (47%) mužů. Věkové složení výběrového souboru a dosažené vzdělání respondentů je popsáno v tabulkách níže.

Otázka č. 2: Jaký je Váš věk?

Druhá otázka nám dává přehled o věkovém složení seniorů.

Věková skupina	Absolutní četnost	Relativní četnost
55 – 64 let	39	39
65 – 74 let	46	46
75 let a více	15	15
Celkem	100	100

Tab. 2 - Věkové složení

Graf 2 – Věkové složení

Z celkového počtu respondentů jich 39% náleží do nejnižší věkové kohorty 55 – 64 let, 46% je ve věku 65 – 74 let a 15% seniorů je ve věku 75 let a více.

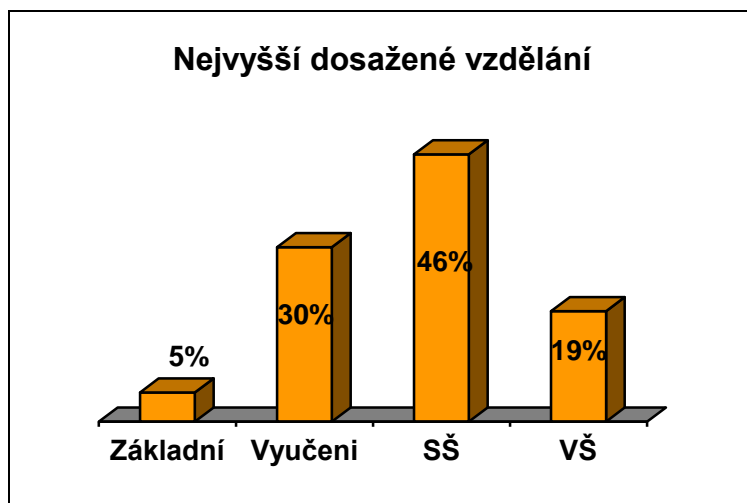

Otázka č. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Ve třetí otázce se dotazujeme respondentů na jejich nejvyšší dosažené vzdělání.

Nejvyšší dosažené vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
Základní	5	5
Vyučen/a	30	30
Středoškolské	46	46
Vysokoškolské	19	19
Celkem	100	100

Tab. 3 - Nejvyšší dosažené vzdělání

Graf 3 - Nejvyšší dosažené vzdělání

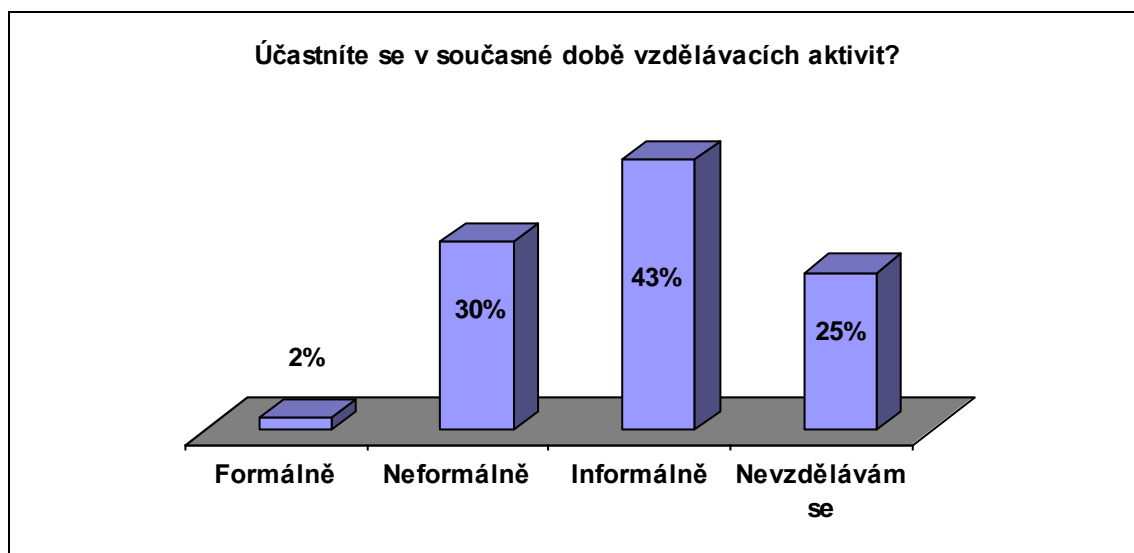
Nejvyšší počet dotazovaných seniorů (46 %) má středoškolské vzdělání. 30 % je vyučeno a 19 % má vzdělání vysokoškolské. Seniorů se základním vzděláním je 5 %.

Otázka č. 4: Účastníte se v současné době vzdělávacích aktivit?

V této otázce nás zajímalo, zda se senioři v současné době vzdělávají a jakou formou.

Účastníte se v současné době vzdělávacích aktivit	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano, prostřednictvím formálního vzdělávání (U3V)	3	2
Ano, prostřednictvím neformálního vzdělávání (besedy, přednášky, kurzy)	48	30
Ano, prostřednictvím informálního vzdělávání (samostudium, četba, TV pořady)	68	43
Nevzdělávám se	39	25
Celkem	158	100

Tab. 4 – Vzdělávání v současné době

Graf 4 – Vzdělávání v současné době

Z uvedených odpovědí je patrné, že 43 % z řad respondentů dává přednost informálnímu vzdělávání (21 x práce s PC spojené s užíváním internetu, 4 x samostudium cizího jazyka, ostatní odpovědi zahrnují četbu a soutěžní a vzdělávací pořady v TV), 30 % respondentů

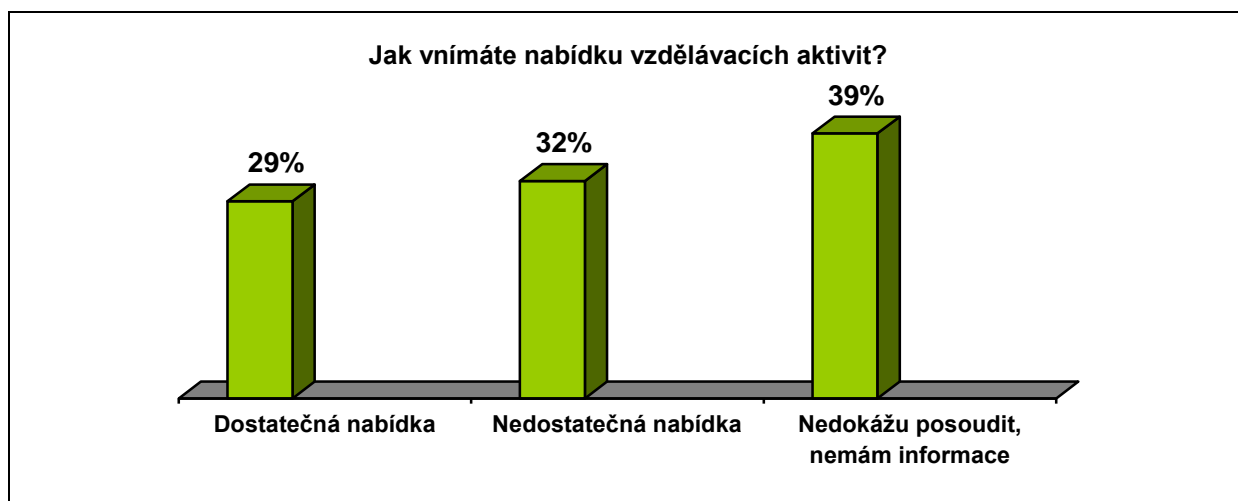
uvedlo, že se věnuje vzdělávání neformálnímu – zde senioři uvádí „besedy“ a „přednášky“ a pouze 3 senioři se vzdělávají institucionálně, tedy v rámci U3V. Nevzdělává se 25 % dotazovaných.

Otázka č. 5: Jak vnímáte nabídku vzdělávacích aktivit pro seniory v Holešově?

Touto otázkou zkoumáme postoj respondentů k nabídce vzdělávacích aktivit pro seniory v jejich městě.

Jak vnímáte nabídku vzdělávacích aktivit	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nabídka je dostatečná	29	29
Nabídka je nedostatečná	32	32
Nedokážu posoudit, nemám informace	39	39
Celkem	100	100

Tab. 5 – Hodnocení nabídky v Holešově

Graf 5 – Hodnocení nabídky v Holešově

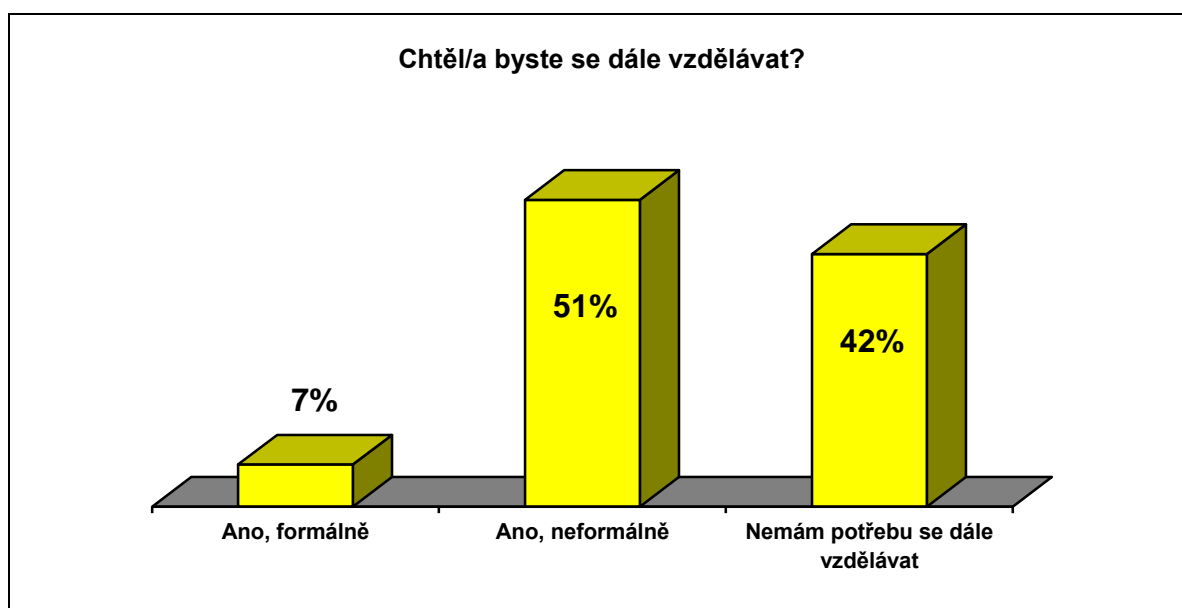
Údaje ukazují, že 29 % respondentů považuje nabídku vzdělávacích aktivit za dostatečnou, jako nedostatečnou ji vnímá 32 % a 39 % nabídku nedokáže posoudit z důvodu chybějících dostupných informací o vzdělávacích aktivitách. Právě těchto téměř 40 % seniorů je velkou šancí nebo výzvou ke zlepšení komunikace v oblasti vzdělávacích aktivit a k jejich realizaci.

Otázka č. 6: Chtěl/a byste se dále vzdělávat a jakou formou?

Zajímalo nás, jestli mají senioři zájem se dále vzdělávat a případně jaké formě vzdělávání by dali přednost.

Chtěl/a byste se dále vzdělávat	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano, prostřednictvím formálního vzdělávání	7	7
Ano, prostřednictvím neformálního vzdělávání	55	51
Nemám potřebu se dále vzdělávat	45	42
Celkem	107	100

Tab. 6 – Zájem o další vzdělávání

Graf 6 – Zájem o další vzdělávání

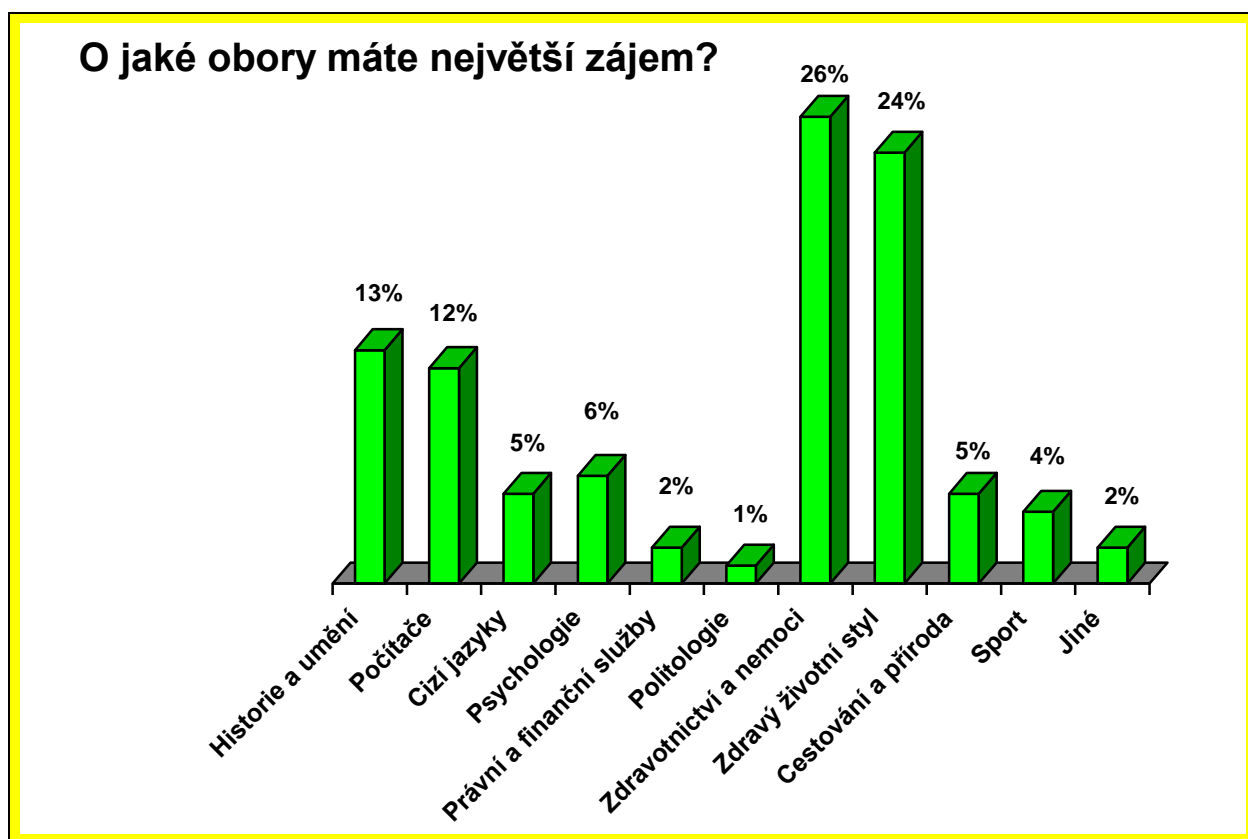
Výsledky výzkumu ukazují na vcelku optimistický náhled: 58 % seniorů má potřebu dále se vzdělávat. (51 % neformálně, prostřednictvím kurzů, přednášek, besed a 7 % projevilo zájem o vzdělávání formální, tedy institucionální v rámci U3V). Nižší zájem o studium na U3V může být mimo jiné důsledkem představy o nutnosti mít vzdělání ukončené maturitou. Potřebu dále se vzdělávat nepocítuje 42 % seniorů.

Otázka č. 7 – O jaké obory máte největší zájem?

V této otázce jsme se dotazovali respondentů, o jaké obory vzdělávání se nejvíce zajímají.

O jaké obory máte největší zájem	Absolutní četnost	Relativní četnost
Historie a umění	24	13
Počítače	22	12
Cizí jazyky	10	5
Psychologie	12	6
Právní a finanční služby	4	2
Politologie	1	1
Zdraví a nemoci	48	26
Zdravý životní styl (trénování paměti, jóga, relaxační techniky..)	45	24
Cestování a příroda	9	5
Sport	8	4
Jiné	5	2
Celkem	188	100

Tab.7 – Zájem o obory

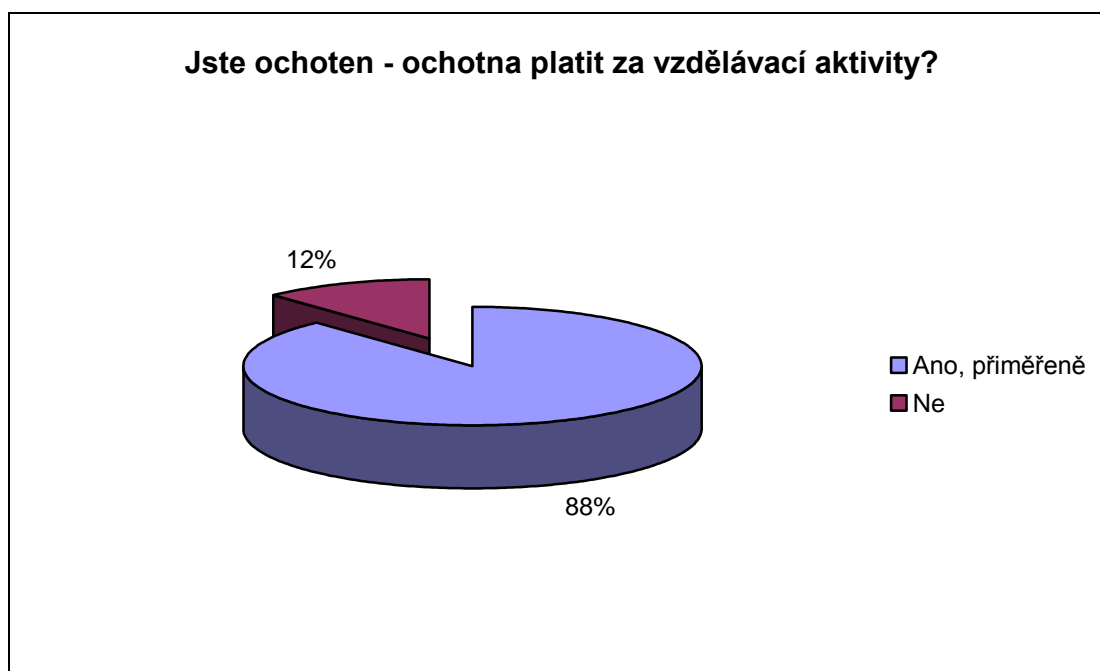
Graf 7 – Zájem o obory

Dosažené výsledky jsou v souladu se závěry Palána (2002, s. 179): v popředí zájmu je snaha o udržení si optimálního, tělesného a duševního zdraví. Proto převážné potřeby a aktivity jsou orientovány do oblastí: zdraví a nemoci 26 % a zdravý životní styl 24 %. Následují další oblasti – historie a umění 13 %, počítače 12 %. Z výše uvedeného je patrné, že u seniorů je zájmová škála dosti široká, o to více je tristní, že tyto potřeby nejsou v dostatečné míře saturovány.

Otázka č. 8 – Jste ochoten - ochotna za tyto aktivity platit?

Jste ochoten – ochotna za tyto aktivity platit	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano, přiměřeně	51	88
Ne	7	12
Celkem	58	100

Tab. 8 – Ochota platit za aktivity

Graf 8 – Ochota platit za vzdělávací aktivity

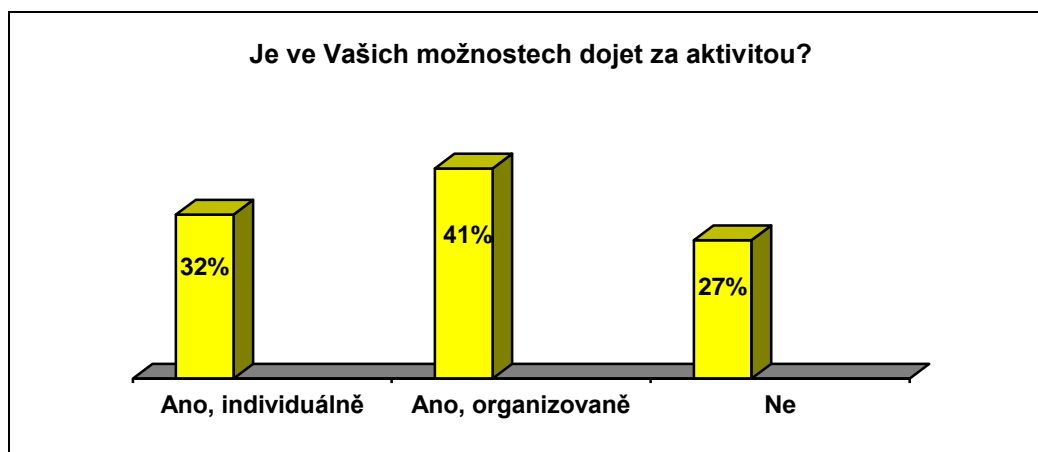
Přiměřenou částku je za vzdělávací aktivitu ochotno platit 88 % respondentů. Což je potěšitelné i vzhledem ke skutečnosti, že tato generace vyrůstala v období socialismu, kdy vzdělání bylo bezplatné. Otázkou zůstává výše částky - přiměřenosti, která může být značně individuální, což však nebylo předmětem našeho zkoumání.

Otázka č. 9 – Je ve Vašich možnostech za vzdělávací aktivitou dojet, vzdálenost např. do 20 km?

K této otázce mě vedlo obecné povědomí, že senioři jsou již pohodlní nebo se bojí cestovat, přičemž však většina aktivit se nachází v okresních městech v okruhu do 20 km od Holešova.

Je ve Vašich možnostech za aktivitou dojet	Absolutní čet- nost	Relativní čet- nost
Ne	16	27
Ano, upřednostňuji individuální dopravu	18	32
Ano, upřednostňuji organizovanou dopravu	24	41
Celkem	58	100

Tab. 9 – Dojíždění za aktivitou

Graf 9 – Dojíždění za aktivitou

Je potěšitelné a pro mě překvapující, že celých 73 % respondentů je ochotno za vzděláním dojíždět, ať už individuálně či organizovaně.

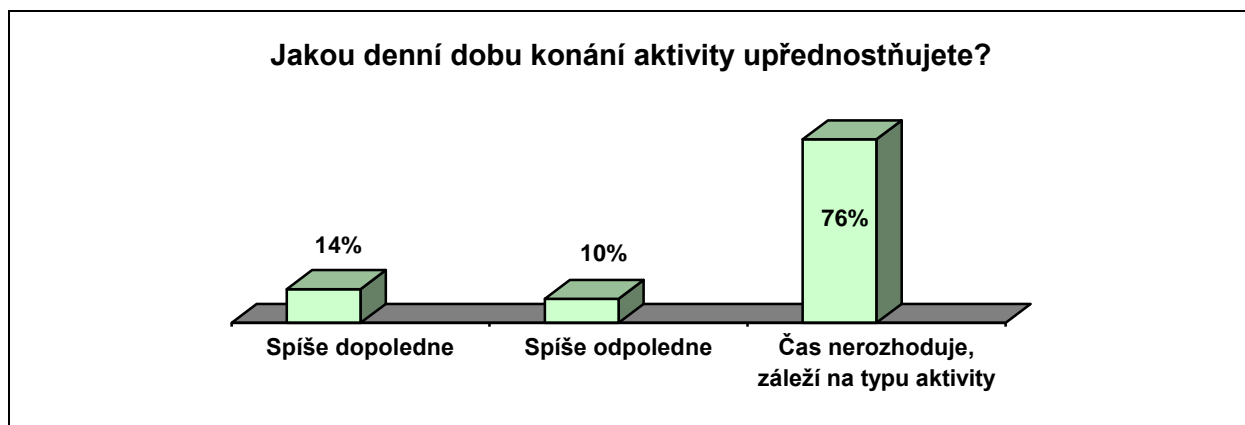

Otázka č. 10 – Jakou denní dobu konání vzdělávacích aktivit upřednostňujete?

Zajímala nás preferovaná doba konání vzdělávacích aktivit v důsledku změny životního rytmu seniorů, kteří mají často tzv. převrácený režim.

Jakou denní dobu konání aktivit upřednostňujete	Absolutní četnost	Relativní četnost
Spíše dopoledne	8	14
Spíše odpoledne	6	10
Čas nerozhoduje, záleží na typu aktivity	44	76
Celkem	58	100

Tab. 10 – Doba konání aktivit

Graf 10 – Doba konání aktivit

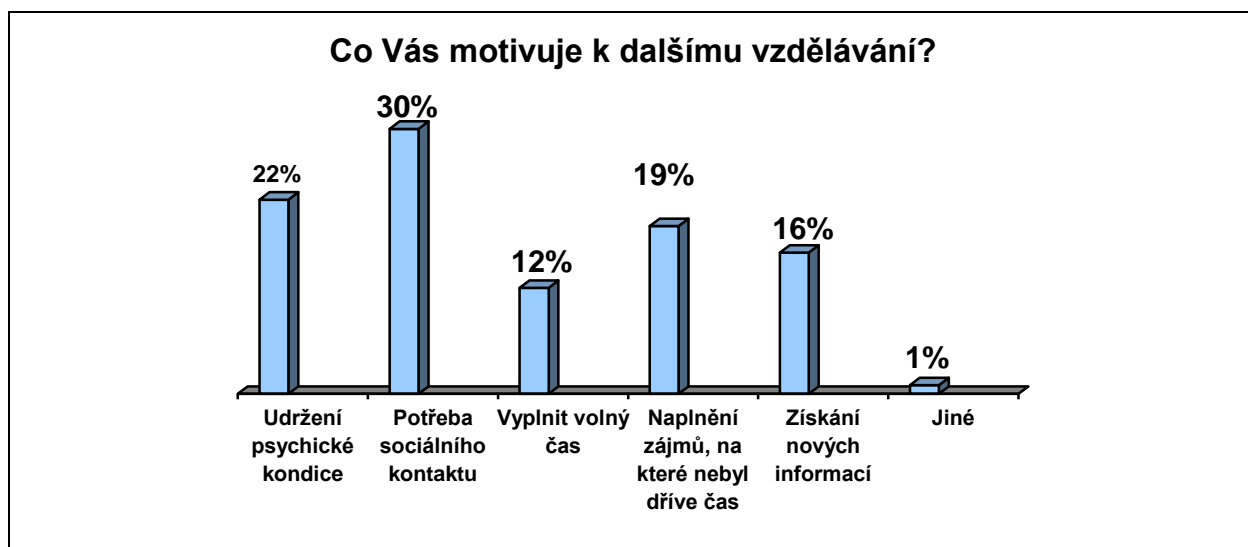
Je významné, že pro 76 % respondentů není otázka doby konání prioritní a jsou schopni se přizpůsobit. Pouze čtvrtina preferuje konkrétní dobu konání vzhledem k individuálním potřebám, např. dopolední vaření, návštěva lékařů, odpolední hlídání dětí apod.

Otázka č. 11 – Co Vás motivuje k dalšímu vzdělávání?

Otázku motivace sledujeme naprosto prioritní při jakékoliv činnosti, protože „kde není motivace, není akce“.

Co Vás motivuje k dalšímu vzdělávání	Absolutní četnost	Relativní četnost
Udržení psychické kondice	28	22
Potřeba sociálního kontaktu s jinými lidmi	41	30
Vyplnit volný čas	16	12
Naplnění zájmů, na které nebyl dříve čas	25	19
Získání nových informací	22	16
Jiné	2	1
Celkem	134	100

Tab. 11 – Motivace ke vzdělávání

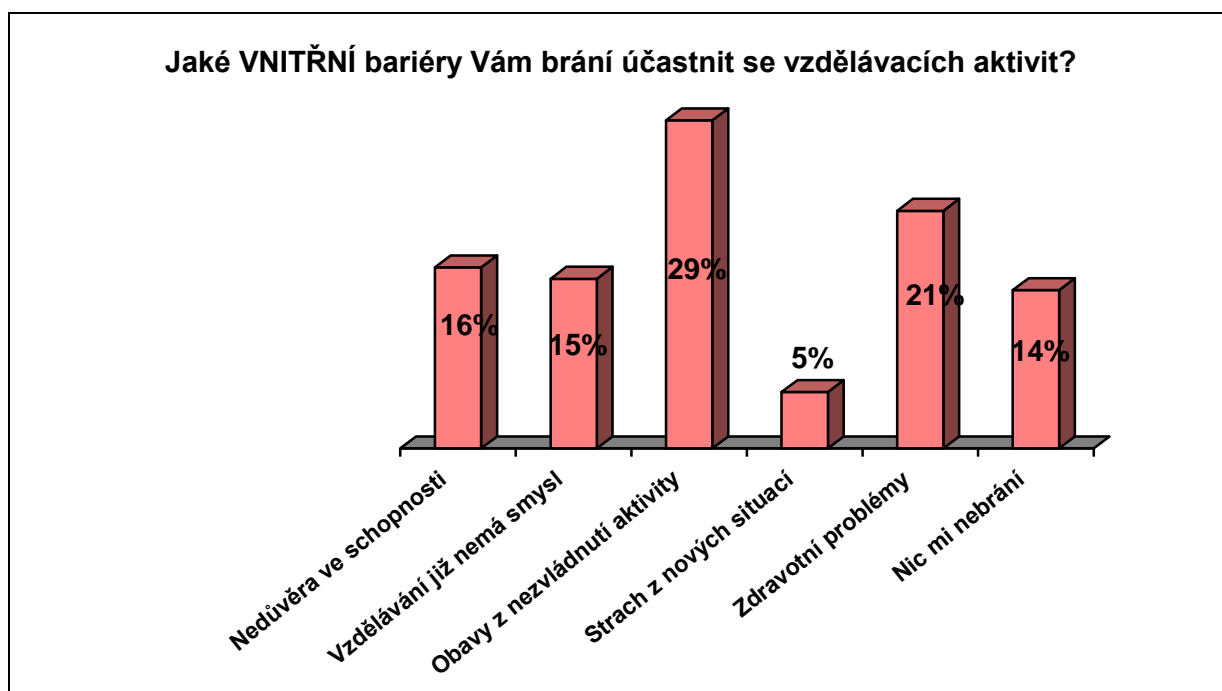
Graf 11 – Motivace ke vzdělávání

Seniory k dalšímu vzdělávání nejvíce **motivuje potřeba být v kontaktu s lidmi** (30 %). Významné místo zaujímá udržení si dobré duševní kondice (22 %), jakož i realizace osobních zájmů a aktivit, na které neměl senior dříve čas (19 %). Předpokládali jsme, že získání nových informací nebude hlavním motivačním prvkem, což se potvrdilo. Pro 12 % respondentů je motivací ke vzdělávání vyplnění volného času. Mezi „jiné“ odpovědi, než uvedené v tabulce patří „dávám příklad vnukům“ , „ať si mě rodina váží“.

Otázka č. 12 – Jaké bariéry (překážky) Vám brání účastnit se vzdělávacích aktivit ve větší míře než doposud?

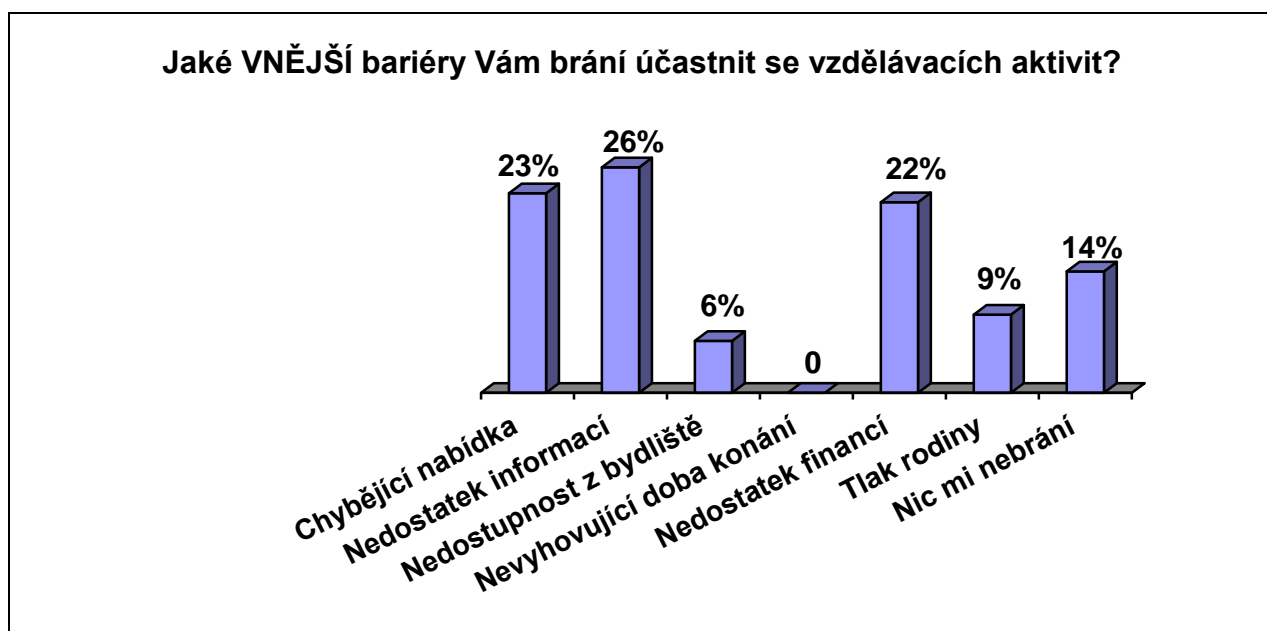
Jaké vnitřní bariéry Vám brání účastnit se vzdělávacích aktivit	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nedůvěra ve své schopnosti	25	16
Vzdělávací aktivity již pro mě nemají smysl	23	15
Obavy z nezvládnutí vzd. aktivity, např. kurzu	44	29
Strach z nových situací	8	5
Zdravotní problémy	32	21
Jiné	0	0
Nic mi nebrání	21	14
Celkem	153	100
Jaké vnější bariéry Vám brání účastnit se vzdělávacích aktivit	Absolutní četnost	Relativní četnost
Chybí nabídka nebo je nedostatečná	29	23
Nedostatek informací o vzdělávacích příležitostech	33	26
Nedostupnost z bydliště	7	6
Nevyhovující doba konání	0	0
Nedostatek financí	28	22
Tlak rodiny	11	9
Jiné	0	0
Nic mi nebrání	18	14
Celkem	126	100

Tab. 12 – Bariéry ve vzdělávání

Graf 12 a – Bariéry ve vzdělávání (vnitřní)

Při vymezení vnitřních bariér zjišťujeme, že u výrazného procenta 29 % respondentů jsou překážkou v realizaci vzdělávacích aktivit **obavy z nezvládnutí aktivity**, s čímž souvisí nedůvěra ve vlastní schopnosti u 16 %. Významnou roli však hrají zdravotní problémy u 21 %. Absenci bariér pociťuje 14 %.

Graf 12 b – Bariéry ve vzdělávání (vnější)

Z vnějších bariér je nejčastěji (26 %) zmiňován **nedostatek informací** o vzdělávacích příležitostech, 23 % seniorů se domnívá, že nabídka chybí nebo je nedostatečná a 22 % respondentů vidí jako překážku k dalšímu vzdělávání nedostatek financí. I v tomto případě 14 % respondentů nepocítuje žádnou bariéru.

Otázka č. 13 – Jaké další činnosti v oblasti vzdělávání a volnočasových aktivit byste ocenili? Které aspekty péče pro seniory jsou podle Vás v Holešově zanedbány, které byste rádi přivítali?

Poslední otázka směřovala ke snaze posílit vzájemný vztah občana - seniora ke svému městu. Nejčastěji respondenti uváděli, že by uvítali:

- výstavbu **hřiště pro seniory** s posilovacími stroji (22x),
- **kurz první pomoci** (10x)
- **společenské oddechové akce** (9x) spojené s posezením u cimbálu či dechovky
- přednášky tematicky zaměřené na **problematiku mezigenerační solidarity** (4x).

Dále se mezi odpověďmi objevovaly např. požadavky na opravu sokolovny, chodníků s vysokými obrubníky, vybudování ramp pro vozičkáře. Senioři – členové Klubu důchodců shodně poukazovali na nedůstojné prostředí prostor sloužících jako jejich klubovna a rovněž při osobním rozhovoru se svěřili s lítostí vyplývající z pocíťovaného nezájmu ze strany města. Objevil se i návrh snížit poplatky za svoz odpadu pro lidi starší 75 let obdobně jako např. ve městě Hulíně. Senioři bydlící v okrajových částech města vyjádřili nespokojenost s absencí MHD, zejména pro svoz do centra.

Mezi seniory velmi často zmiňovaný nedostatek patří v Holešově neexistence specializovaných hřišť, resp. prostor pro seniory obecně, ale také špatný stav pozemních komunikací a zejména chodníků – i taková „drobnost“ může seniorům podstatně zkomplikovat jejich snahu vzdělávat se či smysluplně trávit volný čas mimo místo svého bydliště.

5.1 Srovnání výsledků a výzkumných cílů

Hlavní výzkumný cíl jsme formulovali takto:

Charakterizovat vzdělávací potřeby seniorů žijících v Holešově.

Výsledky výzkumu ukazují na vcelku optimistický náhled: **58 % seniorů má potřebu dále se vzdělávat.** O vzdělávání formální, tedy institucionální v rámci U3V projevil zájem 7 % seniorů, ochota seniorů vzdělávat se neformálně, prostřednictvím kurzů, přednášek, besed je vyčíslena 51 %.

Dílčí výzkumné cíle:

1. Zjistit, jak senioři vnímají nabídku vzdělávacích aktivit v Holešově.

Ze 100 respondentů jich 29 (29 %) považuje nabídku vzdělávacích aktivit za dostatečnou, jako nedostatečnou ji vnímá 32 (32 %) a 39 respondentů (39 %) nabídku nedokáže posoudit z důvodu chybějících dostupných informací o vzdělávacích aktivitách.

2. Zjistit, co motivuje seniory k dalšímu vzdělávání (formálnímu i neformálnímu).

Seniory k dalšímu vzdělávání nejvíce motivuje potřeba **být v kontaktu s lidmi.** Tato odpověď se v dotazníku objevila 41x, což je 30 %. Následuje odpověď **udržení psychické kondice.** Četnost této odpovědi je 28 (22 %). Odpověď **naplnění zájmů, na které nebyl dříve čas je zastoupena 25x (19 %).** Další v pořadí se objevila odpověď získání nových informací, jež zazněla 22x (16 %). 16x (12 %) zazněla pro motivaci k dalšímu vzdělávání odpověď vyplnění volného času.

3. Zjistit, o jaké obory mají senioři největší zájem.

Seniory projevili největší zájem o udržení si optimálního, tělesného a duševního zdraví. Oblast **zdraví a nemoci** je zastoupena 48x (26 %) a oblast **zdravého životního stylu** 45x (24 %). Následují další oblasti – **historie a umění** zahrnuje 24 odpovědí (13 %) a **počítače** 22 odpovědí (12 %).

4. Zjistit, jaké bariéry pocít'ují senioři ve vzdělávání.

4.1 Vnitřní bariéry.

Nejsilněji pocít'ovanou bariérou ve vzdělávání jsou pro seniory **obavy z nevládnutí aktivity**. Tato odpověď je v dotazníku zastoupena 44x, to je 29 %. Následuje odpověď **nedůvěra ve své schopnosti**. Četnost této odpovědi je 25 (16 %). Početně významná je odpověď **zdravotní problémy**, zastoupena 32x (21 %).

4.2 Vnější bariéry.

Z vnějších bariér je nejčastěji 33x (26 %) zmiňován **nedostatek informací o vzdělávacích příležitostech**, odpověď, že **nabídka chybí nebo je nedostatečná** je zastoupena 29x (23 %) a odpověď **nedostatek financí** se objevila 28x (22 %).

6 SHRNUÍ A DOPORUČENÍ

Výsledky výzkumu prokázaly zajímavou a v jisté míře i optimistickou skutečnost. Dále vzdělávat se chce **58% seniorů, z toho 51% neformálně a 7% formálně**. V současné době se vzdělávají 2% seniorů formálně a 30% neformálně. To znamená, že 26% má zájem se vzdělávat, ale ať už z vnějších či vnitřních důvodů k tomu nedochází. **Doporučení:** zde se otevírá prostor pro město a jeho organizace k vypracování celkové koncepce v oblasti vzdělávání seniorů s nutností maximální dostupnosti informací.

Nabídka vzdělávacích aktivit, respektive jejich nedostatek, je jednou z vnějších bariér v přístupu ke vzdělávání. Pouze 29% seniorů považuje nabídku vzdělávacích aktivit za dostatečnou, což z našeho pohledu je diskutabilní, neboť jsou to převážně členové organizací v Klubu důchodců, či jiných organizacích, kteří si vlastně nabídku sami vytvářejí. Lze se domnívat, že zbývajících 71% do značné míry může svědčit o **ne dostatečném přístupu k informacím** – k lidem se nedostanou pokud se o ně aktivně nezajímají. Z toho vyplývá i naše **doporučení** zajistit přístup k informacím o jakékoliv aktivitě pro seniory vhodnou a pro ně přístupnou formou – pravidelné informace v místním tisku a rozhlase či letáky do schránky. Informační zdroj na internetu je nutný, ale pro většinu seniorů stále nedostupný.

Podmínkou jakékoli aktivity je motivace. Seniorské k dalšímu vzdělávání nejvíce motivuje potřeba **být v kontaktu s lidmi** (30%), důležité je **udržení psychické kondice** (22%), jakož i **naplnění zájmů, na které nebyl dříve čas** (19 %). Překvapující pro mě byla nižší potřeba získávání nových vědomostí, což může souviset s jistou nechutí starších lidí učit se novým věcem. **Doporučení:** podpoření motivace sociálně – psychologickým poradenstvím, skupinovou a individuální formou.

S motivací úzce souvisí bariéry ve vzdělávání. Nejnáléhavěji pocíťovanou vnitřní bariérou jsou pro 29% seniorů **obavy z nezvládnutí aktivity** následované **nedůvěrou ve své schopnosti** (16%), ale početně významné jsou i zdravotní problémy (21%). **Doporučení:** i zde bych odkázala na výše zmíněnou sociálně – psychologickou pomoc včetně podpůrné role rodiny a nejbližšího příbuzenstva.

Nedostatek informací o vzdělávacích příležitostech je nejčastěji zmiňovanou vnější bariérou, kterou uvádí 26% respondentů. Absence nabídky nebo její nedostatečnost se objevuje

u 23%, na třetím místě je odpověď nedostatek financí (22 %). **Doporučení:** viz doporučení k bodu 2 související s nabídkou.

A jaké obory vzdělávání senioři preferují? Dle předpokladů v popředí zájmu dominuje problematika **zdraví a zdravého životního stylu**. Toto souvisí se snahou o kvalitní prožití života a jeho prodloužení. Zde se nabízí **doporučení** k zabezpečení uceleného cyklu přednášek, besed a dalších aktivit v této oblasti, včetně alternativní medicíny. Obdobné doporučení se týká i práce s počítačem pro získání počítačové gramotnosti.

Výsledky výzkumu vyznívají v podstatě optimisticky, zdůraznila bych zájem seniorů o toto téma, vzdělávat se chtějí, hodně bude záležet na postoji vnějšího okolí, zda jejich potřeby budou uspokojovány.

7 DISKUZE NAD VÝSLEDKY

Cíle stanovené v této práci korespondují s respektovanými zdroji uvedenými v teoretické části. Beneš (2003, s. 140-141) uvádí, že prioritním motivem je často touha po sociálních kontaktech, což prokázaly i výsledky mého výzkumu. Potřeba udržet si dobrou duševní kondici a realizovat osobní zájmy a aktivity, na které neměl senior dříve čas, odpovídají motivům, které vyjmenovává Šerák (2009, s. 193 – 194).

Při zjišťování, o jaké obory vzdělávání mají senioři největší zájem, vyplynulo, že převážné potřeby a aktivity jsou orientovány do oblastí zdraví a nemoci a zdravého životního stylu. Dosažené výsledky potvrzují závěry Palána (2002, s. 179), který zmiňuje, že dle průzkumu se nejčastější obsahová poptávka na U3V, Akademiích třetího věku a Klubů třetího věku zaměřuje na oblast tělesného a duševního zdraví.

Při vymezení vnitřních bariér ve vzdělávání jsme zjistili, že největší překážkou respondentů jsou obavy z neovladnutí aktivity, což je podle Rabušicové, Rabušice (2008, s. 282) jedna z nejsilnějších psychologických bariér ve vzdělávání. Z vnějších bariér je respondenty nejčastěji zmiňován nedostatek informací o vzdělávacích příležitostech. V tomto ohledu jsou výsledky obdobné s Petřkovou, Čornaničovou (2004), které nedostatek či nepřístupnost informací o vzdělávacích příležitostech (spolu s nevyhovující dobou konání vzdělávacích aktivit, finanční náročností a problémy s dopravou) považují za nejčastější společenskou bariéru.

Obecně lze říci, že mnou provedené šetření je tematicky ukotveno v rámci obdobných (byť rozsáhlejších a propracovanějších) výzkumů renomovaných autorů. Výsledky jsou potom v podstatě v souladu s tím, co zjistili mnou citovaní autoři.

8 ZÁVĚR

Ve své práci jsem se věnovala problematice, která je v naší společnosti stále ještě opomíjena, a skupině obyvatel, která patří mezi nejzranitelnější – tedy seniorům. Ráda bych tak alespoň částečně přispěla k diskusi o procesu a optimalizaci tohoto životního období. Považuji za velmi důležité, a to pro celou společnost, dosáhnout nahlížení na stáří a stárnutí jako na smysluplné období, kdy člověk ještě může dávat a ne jen brát.

Hlavním výzkumným cílem mé práce bylo charakterizovat vzdělávací potřeby seniorů žijících ve městě Holešově. Je pro mě poměrně optimistickým zjištěním, že se chce vzdělávat **58% seniorů, z toho 51% neformálně a 7% formálně**. Zjistila jsem tedy, jakou formu vzdělávání upřednostňují a které oblasti vzdělávacích aktivit je nejvíce zajímají. Stanovila jsem si dílčí cíle, na které jsem odpověděla prostřednictvím interpretace výsledků výzkumu. Uvědomuji si, že zejména vzhledem k výběru vzorku a omezeným prostředkům se jedná spíše o výzkumnou sondu, i tak se však domnívám, že má svůj smysl a vypovídací schopnost.

Vzdělávání seniorů má podstatně jiný charakter, než vzdělávání lidí v produktivním či předproduktivním věku. Velkou roli zde hrají faktory, jež jsou úzce svázány s věkem, zdravotním stavem, odlišné jsou i motivy vedoucí k dalšímu vzdělávání, stejně jako překážky bránící ve vzdělávání.

Ukázalo se také, že senioři jsou stále skupinou obyvatel, jejichž zájmy nejsou na úrovni místní politiky dostatečně reflektovány. Dokazuje to nikoliv pouze absence koncepce města v oblasti vzdělávání seniorů, ale také absence politiky zaměřené na trávení volného času seniorů, což je evidentně velmi perspektivní oblast, jakkoliv si to patrně mnohá města dnes neuvědomují.

Domnívám se, že budoucnost nutně přinese užší spolupráci veřejného a soukromého sektoru (zejména neziskových organizací) v péči o seniory. Tato péče by se měla mnohem více než dnes zaměřit na aktivizaci seniorů a jejich všestrannou podporu v oblasti vzdělávání a trávení volného času. Svým malým dílem jsem se pokusila k diskusi o tomto tématu přispět ve svém textu i já. Přínos mé bakalářské práce spatřuji ve vlastním obohacením zejména po emoční stránce a ve hlubším vhledu a pochopení této problematiky, utvrzující mě v přesvědčení a záměru profesionálně se této sféře věnovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BARTÁK, Jan, 2003. *Základní kniha lektora/trenéra*. Praha: Votobia. ISBN 80-722-0158-1
- BENEŠ, Milan, 2003. *Andragogika: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-23-8.
- BOČKOVÁ, Věra, 2000. *Celoživotní vzdělávání – výzva nebo povinnost?* Olomouc: Andragogé. ISBN 80-244-0155-X.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália, 1998. *Edukácia seniorov, vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Vyd. 1. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1206-1.
- FARKOVÁ, Marie, 2009. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2480-5.
- GRUBEROVÁ, Božena, 1998. *Gerontologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 807040-286-5.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén staří*. Vyd. 2. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu – Základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ, 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2169.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Gerontopedagogika*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3345-2.
- MÜHLPACHR, Pavel, 2005. *Schola Gerontologica*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3838-1.
- MUŽÍK, Jaroslav, 2004. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, ISBN 80-7357-045-9.
- PACOVSKÝ, Vladimír, 1990. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum. ISBN 80-201-0076-8.
- PALÁN, Zdeněk, 2002. *Základy andragogiky, Úvod do studia personalistiky*. Praha: VŠ J.A. Komenského.

PETŘKOVÁ, Anna a Rozálie ČORNANIČOVÁ, 2004. *Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0879-1.

PICHAUD, Clément, 1998. *Soužití se staršími lidmi*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-184-3.

PRŮCHA, Jan a Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2003. *Pedagogický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 80-717-8772-8.

RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, 2008. *Učíme se po celý život*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-2104779-2.

ŘÍČAN, Pavel, 2004. *Cesta životem*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-717-8829-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

VENGLÁŘOVÁ, Martina, 2007. *Problematiké situace v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2170-5.

VETEŠKA, Jaroslav a Michaela TURECKIOVÁ, 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1770-8.

ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. Praha.

ŠEĐOVÁ, Klára a Petr NOVOTNÝ, 2006. *Vzdělávací potřeby ve vztahu k účasti na vzdělávání dospělých*. *Pedagogika*. Roč. č. 2. ISSN 0031-3815.

Internetové zdroje

Český statistický úřad. <http://www.czso.cz> [online]. © 2013 [cit. 2013-06-22].

Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0101.pdf

Http://www.zdrava-rodina.cz/zr/12_99/zr1299_4.htm [online]. [cit. 2013-05-02].

www.demografie.info/?cz_starnuti [online]. [cit. 2013-05-02].

http://www.rscr.cz/prispevky/program08_12.pdf [online]. [cit. 2013-05-02].

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
WHO	World Health Organisation – Světová zdravotnická organizace
U3V	Univerzita třetího věku
ATV	Akademie třetího věku
TJ	Tělovýchovná jednota

SEZNAM TABULEK

- Tab. 1 Senioři podle pohlaví
- Tab. 2 Věkové složení
- Tab. 3 Nejvyšší dosažené vzdělání
- Tab. 4 Vzdělávání v současné době
- Tab. 5 Hodnocení nabídky v Holešově
- Tab. 6 Zájem o další vzdělávání
- Tab. 7 Zájem o obory
- Tab. 8 Ochota platit za vzdělávací aktivity
- Tab. 9 Dojíždění za aktivitou
- Tab. 10 Doba konání aktivit
- Tab. 11 Motivace ke vzdělávání
- Tab. 12 Bariéry ke vzdělávání

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Senioři podle pohlaví

Graf 2 – Věkové složení

Graf 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Graf 4 – Vzdělávání v současné době

Graf 5 – Hodnocení nabídky v Holešově

Graf 6 – Zájem o další vzdělávání

Graf 7 – Zájem o obory

Graf 8 – Ochota platit za vzdělávací aktivity

Graf 9 – Dojíždění za aktivitou

Graf 10 – Doba konání aktivit

Graf 11 – Motivace ke vzdělávání

Graf 12a – Bariéry ke vzdělávání vnitřní

Graf 12b – Bariéry ke vzdělávání vnější

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA PI – DOTAZNÍK VZDĚLÁVACÍCH POTŘEB SENIORŮ

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK VZDĚLÁVACÍCH POTŘEB SENIORŮ

Dobrý den, jmenuji se Magda Sehnalová a studuji 3. ročník bakalářského studia oboru Andragogika na Univerzitě T. Bati ve Zlíně.

V závěrečné práci se zabývám problematikou vzdělávacích potřeb seniorů v Holešově. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který je anonymní a bude mi nápomocen pouze ke studijním účelům. Označte, prosím, v následujících otázkách vždy jednu nebo v případě otázek č. 4, 6, 7, 11, 12 i více odpovědí, které jsou Vám z nabízených možností nejbližší. Děkuji za Váš čas při vyplňování dotazníku

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- Muž
- Žena

2. Jaký je Váš věk?

- 55 – 64 let
- 65 – 74 let
- 75 let a více let

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- základní
- vyučen/a
- SŠ
- VŠ

4. Účastníte se v současné době vzdělávacích aktivit?

- Ano, prostřednictvím formálního vzdělávání (U3V)
- Ano, prostřednictvím neformálního vzdělávání (besedy, přednášky, kurzy)
- Ano, prostřednictvím informálního vzdělávání (samostudium, četba, TV pořady)
- Nevzdělávám se

5. Jak vnímáte nabídku vzdělávacích aktivit pro seniory v Holešově?

- Nabídka je dostatečná
- Nabídka je nedostatečná
- Nedokážu posoudit, nemám informace

6. Chtěl/a byste se dále vzdělávat a případně jakou formou?

- Ano, prostřednictvím formálního vzdělávání uskutečňovaného ve škole (např. U3V)
- Ano, prostřednictvím neformálního vzdělávání uskutečňovaného mimo školu (různé kurzy, školení, besedy, přednášky)
- Nemám potřebu se dále vzdělávat

Pokud jste odpověděli „Nemám potřebu se dále vzdělávat“, pokračujte v otázce č. 12

7. O jaké obory máte největší zájem?

- Historie a umění
- Počítače
- Cizí jazyky
- Psychologie
- Právní a finanční služby
- Politologie
- Zdraví a nemoci

- Zdravý životní styl (trénování paměti, jóga, relaxační techniky)
- Cestování a příroda
- Sport
- Jiné, uveďte.....

8. Jste ochoten – ochotna za tyto aktivity platit?

- Ano, přiměřeně
- Ne

9. Je ve Vašich možnostech za vzdělávací aktivitou dojet, vzdálenost např. do 20 km?

- Ne
- Ano, upřednostňuji individuální dopravu
- Ano, upřednostňuji organizovanou dopravu

10. Jakou denní dobu konání vzdělávacích aktivit upřednostňujete?

- Spíše dopoledne
- Spíše odpoledne
- Čas nerozhoduje, záleží na typu aktivity

11. Co Vás motivuje k dalšímu vzdělávání?

- Udržení psychické kondice
- Potřeba sociálního kontaktu s jinými lidmi
- Vyplnit volný čas
- Realizovat osobní zájmy a aktivity, na které nebyl v pracovním tempu čas
- Získání nových informací

Jiné, uveďte .....

12. Jaké bariéry (překážky) Vám brání účastnit se vzdělávacích aktivit ve větší míře než doposud?

Bariéry vnitřní (subjektivní):

- Nedůvěra ve své schopnosti
- Vzdělávací aktivity již pro mě nemají smysl
- Obavy z nezvládnutí vzdělávací aktivity, např. kurzu
- Strach z nových situací
- Zdravotní problémy
- Jiné, uveďte .....
- Nic mi nebrání

Bariéry vnější (objektivní, společenské):

- Chybí nabídka nebo je nedostatečná
- Nedostatek informací o vzdělávacích příležitostech
- Nedostupnost z bydliště (není MHD, bezbariérový přístup)
- Nevyhovující doba konání
- Nedostatek financí
- Tlak rodiny
- Jiné, uveďte .....
- Nic mi nebrání

12. Jaké další činnosti v oblasti vzdělávání a volnočasových aktivit byste ocenili? Které aspekty péče pro seniory jsou podle Vás v Holešově zanedbány, které byste rádi přivítali?

.....

Děkuji Vám za spolupráci.

